

Iszlám életmód

نظام الحياة في الإسلام

Magyarországi Muszlimok Egyháza

ABU-L-A'LA MAUDUDI

Iszlám életmód

نظام الحياة في الإسلام

Magyarországi Muszlimok Egyháza

MAGYARORSZÁGI MUSZLIMOK EGYHÁZA

Írta:

Abu-l-A'la Maududi

Az 1983-es német nyelvű kiadás alapján fordította:
Fodor Noémi

Lektorálta:

Sulok Szultán

Dr. Anwar Zsuzsa

Tördelés, tipográfia:

Komáromi Zsombor

ISBN 978-963-87469-2-4

Felelős kiadó:

© MAGYARORSZÁGI MUSZLIMOK EGYHÁZA, 2007
MINDEN JOG FENNTARTVA

E-mail: mme@iszlamegyhaz.net

Telefon: +36 20 204 5852; +36 1 208 4040

Cím: 1116 Budapest, Sáfrány utca 43.

„Mondd: bizony az imádkozásom, az áldozásom (áldozati állatom), az életem és a halálom, mind Allahot illetik meg, a Teremtmények Urát. Nincs társa Neki. Ennek (megvallására) lettem felszólítva és én vagyok az első azok között, akik alávetik magukat (Allah akaratának).” (Korán 6:162-163)

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	9
AZ ÉLET RENDSZERE AZ ISZLÁMBAN	9
ELSŐ FEJEZET	11
ÉLETFELFOGÁS AZ ISZLÁMBAN	11
1. Alapvető feltételek	11
2. A hit lényege és jellemzői	14
3. Életvezetés	19
4. Az iszlám élevtitel céljai és jellemzői	21
Márufát (erények, jó tulajdonságok)	22
Munkarát (bűnök, vétkek)	22
Az iszlám világnézet néhány lényeges jellemvonása	23
MÁSODIK FEJEZET	25
AZ ISZLÁM ETIKAI VILÁGRENDJE	25
1. Miért vannak különbségek?	27
2. Az iszlám felfogása az életről és az erkölcsös viselkedésről	28
3. Az erkölcsi törekvés célja	29
4. Az etika alapjai	30
5. Indítékok és ösztönzők	31
6. Az iszlám etikai világrendjének jellemző vonásai	32
HARMADIK FEJEZET	34
AZ ISZLÁM POLITIKAI RENDJÉNEK ALAPVETŐ VONÁSAI	34
1. Demokrácia az iszlámban	36
2. Az iszlám állam célja	37
3. Alapvető jogok	38
4. A végrehajtói és törvényhozói hatalom	40
NEGYEDIK FEJEZET	42
AZ ISZLÁM TÁRSADALMI RENDJE	42
1. Az emberi egyenlőség	42
2. A család intézménye	44
3. Rokonok és szomszédok	46

ÖTÖDIK FEJEZET

50

AZ ISZLÁM GAZDASÁGI ALAPELVEI

50

1. Jog a magántulajdonra

51

2. Az egyenlőség problémája

53

3. Szociális igazságosság

54

4. Kötelezettségek és korlátozások

56

HATODIK FEJEZET

59

AZ ISZLÁM LELKI ÉRTÉKRENDJE

59

1. A test és lélek közötti konfliktus

59

2. Az etikai fejlődés jele

62

3. Az átszellemüléshez vezető út

63

ELŐSZÓ

AZ ÉLET RENDSZERE AZ ISZLÁMBAN

Abu-l-A'la Maududi (1903-1979) a kortárs muszlim világ egyik legjelentősebb gondolkodója, röviddel a Pakisztáni Iszlám Köztársaság kikiáltása után értekezések és a rádióban elhangzott előadások sorozatában fejtette ki, miért támaszt igényt az iszlám arra, hogy ne csak egy hagyományos értelemben vett vallás, hanem egy mindent átfogó életmód legyen.

Az iszlám világnézet ismertetése után az iszlám erkölcsi értékei, politikai és társadalmi rendje és gazdasági alapelvei kerültek kifejtésre, hogy a szerző végül ezen a mindent magában foglaló alapon mutassa be a legfontosabb, a lelki értékek létrehozásához vezető utat.

Kívánjuk, hogy az olvasó megértse ebből a Khurshid Ahmed professzor által kiadott munkából, hogy egy igazi iszlám állam létrejötte nem visszafejlődés, s nem is utópia, hanem a megmentő kiút a világ jelenlegi, minden szempontból tarthatatlan helyzetéből. A földi élet valódi értelméről és okáról való józan elgondolkodás az egyetlen, amely elvezetheti az emberiséget egy jobb jövőt jelentő alternatíva megtalálásához.

1983. március

Fatima Heeren

ELSŐ FEJEZET

ÉLETFELFOGÁS AZ ISZLÁMBAN¹

Az iszlám világnézet fő jellegzetessége, hogy nem hagy konfliktust az élet lelki és anyagi aspektusa között, s ezek kettéválasztását sem engedi meg. Nem elégszik meg azzal, hogy csupán az embereknek a szó legszűkebb értelemben vett lelki és erkölcsi életét tisztítsa meg, hanem hatásköre kiterjed az élet minden területére. Az egyének életét, s egy-szersmind az egész társadalmi rendet is a helyes pályára igyekszik te-relni, hogy a jóság és az erkölcs uralkodjon a földön, béke, elégedettség és jólét töltsse be az egész világot úgy, ahogyan a víz kitölti az óceánok medrét. Az iszlám életmód ezen az egyedülálló világnézetten és az ember-ek világegyetemben elfoglalt helyének sajátos felfogásán alapul.

Ezért fontos, hogy mielőtt az iszlám erkölcsi, szociális, politikai és gazdasági rendjével megismerkedünk, világos elképzelést alkossunk az iszlám életfelfogásról.

Néhány alapvető feltételt mindennek előtt értelmeznünk és értékel-nünk kell. Ezek pedig a következők:

1. Alapvető feltételek

1. Isten, az univerzum Teremtője, Irányítója és Ura, megterem-tette az embert, hogy mérhetetlenül nagy királyságának azon a részén, amelyet mi Földnek nevezünk, meghatározott időtartamú életet adjon neki. Ellátta a gondolkodás és a megértés képességé-vel és lehetőséget adott neki, hogy különbséget tegyen a jó és a rossz között. Ezen kívül megáldotta a szabad akarattal és azzal a képességgel, hogy a föld kincseit és természeti erőforrásait tetszé-se szerint felhasználja és kiaknázza. Egyszóval az ember bizonyos fajta autonómiát kapott, mivel ő lett Isten „helytartója” a földön.

2. Mielőtt Isten rábízta az emberre a földi helytartóságot, félreért-hetetlenül világossá tette számára, hogy egyedül Ő az Úr, az Uralko-dó, az Irányító és az Egyedüli Isten. Ezért az egész világmindenség-nek és a benne lévő minden teremtménynek (az embert is beleértve) egy-egy egyedül Neki kell alávetnie magát.

1. Ez a fejezet jelenlegi formájában összeállítás Mawdudi válogatott írásaiból.

Az embernek nem szabad azt gondolnia, hogy korlátlan szabadsággal bír, hanem állandóan tudatában kell lennie annak, hogy a Föld nem örök tartózkodási helye. Csupán evilági vizsgájának ideje alatt élhet itt, s végül vissza fog térni Urához, Aki földi élete alapján fog ítélni feletre. Az egyedüli helyes út, amelyre az ember léphet az, hogy Allahot elismeri kizárólagos Úrnak, Megtartónak és Istennek, követi parancsolatait az élet minden területén. Az embernek azzal a tudattal kell leélnie földi életét, hogy egyszer minden tette ítélet alá kerül, s egyedüli törekvése az legyen, hogy kiérdemelje Isten tetszését, s a vizsgát eredményesen zárhassa le. Ha ezzel ellentétesen viselkedik, tévútra sodródhat.

Ha az ember a jámborság és istenfélelem ösvényére lép (amelynek választása és követése felől szabadon dönthet), akkor a Földön és az elkövetkezendő világon is siker várja: ezen a világon békés és elégedett élete lesz; a túlvilágon pedig kiérdemli, hogy az örökkévaló üdvösségébe, a Mennyszárgba (Dzsenna) kerüljön.

Ha mégis a másik útra lép – az istentelenség és rosszaság útjára (amelynek követése szintén szabad akaratától függ), akkor evilági élete telis-tele lesz romlással, törésekkel, csalódásokkal és a túlvilágon borzalmas szerencsétlenség vár rá, mert lakóhelye a fájdalmak és a kínok otthonában lesz, amelyet Pokolnak neveznek.

3. Miután ezt a figyelmeztetést elmondta neki, Isten leküldte az embert a Földre, s az első emberpárnak (Ádámnak² és Évának) átadta az útmutatását, amely bizonyítja, hogy az emberi élet a Földön egyáltalán nem teljes sötétségben kezdődött. Már a legelső ember kezébe adatott a világosság és az útmutatás égő fáklyája, hogy segítségével az emberiség eleget tudjon tenni nagyszerű feladatának.

Az első ember magától Istentől kapott nyilvánvaló tudást. Ismerte tehát az igazságot és az életmódot, amelynek betartásával áldásos és eredményes életet élhetett. Ez az életmód az iszlám volt, a készség Isten (Aki az ember és az egész univerzum teremtetője) akaratának való teljes alávetésre.

Ez volt az a vallás, amelyet Ádám tovább adott utódainak. A későbbi generációk azonban fokozatosan egyre inkább eltávolodtak az igazi úttól és más, helytelen ösvényekre léptek. Hanyagságból elhagyták az eredeti tanítást, illetve tudatlanságból vagy rossz szándékból meghamisították és eltorzították azt.

Számtalan embert, tárgyat és elképzelt dolgot emeltek istenükké. Az Egy Igaz Isten helyére vagy mellé állították őket és a többistenhit (sirk)

2. Az iszlám felfogása szerint Ádám volt Isten első prófétája a Földön.

legrosszabb fajtáinak hódoltak. Isten tiszta tanait összekeverték sajátos mítoszokkal, ötletekkel és filozófiákkal, s így vallások és kultúrák valóságos dzsungelét hozták létre. Maguk mögött hagyták a társadalmi etika és erkölcs – a Saria – Isten által adott alapelveit és lerázták őket magukról, megfosztva az emberi életet a békétől és a nyugalomtól.

4. Noha az emberek letévedtek az igazság útjáról, figyelmen kívül hagyták és meghamisították a Sariat, sőt néhányan közülük még az isteni útmutatás előírásai ellen is fellázadtak, Isten mégsem hagyta őket elpusztulni, s nem is kényszerítette őket a helyes út folytatására.

Az igaz út erőszak alatti követése nem felelne meg annak az önállóságnak, amelyet Isten az embernek adott. Ehelyett Isten feddhetetlen férfiakat azzal bízott meg, hogy saját népüknél átvegyék azt a felelősségteljes feladatot, hogy az embereket emlékeztessék az igaz útra és vezessék őket földi életük alatt. Ezek az emberek hittek Istenben és életüket a Neki való engedelmisségben élték le. Isten kinyilatkoztatásai által jelölte ki őket és tudást adott nekik az igaz összefüggésekről. Ők azok, akiket prófétáknak nevezünk (béke legyen valamennyiükkel). Azt a megbízást kapták, hogy az igazság hírét adják át az embereknek és Isten útjának követésére szólítsák fel őket.

5. Próféták minden korban, minden országban és minden nép fiai közül kiválasztásra kerültek. Számuk több ezerre tehető.³ Valamennyien ugyanazt a hírt hozták el, mindannyian ugyanazon életmódért (dín) szálltak síkra, tehát az olyan életért, amely az embernek már földi élete legelső napján kinyilatkoztatásra került.

Valamennyien ugyanazt az isteni útmutatást követték: az útbaigazítást, amelyet Uruk az embereknek már földi életük kezdetén előírt. Mindannyian ugyanazért a küldetésért szálltak síkra: az embereket az iszlám vallásra hívták, s azoktól, akik elfogadták az isteni útmutatást, azt kérték, hogy annak megfelelően éljenek.

Követőikkel olyan mozgalmat hoztak létre, amely az isteni jogok bevezetése és ezáltal az elhajlások megszüntetése érdekében lépett fel. Minden próféta a legjobban igyekezett küldetését teljesíteni, azonban az emberek között nagyon sokan nem hallgattak tanításaikra, s azok közül, akik elfogadták útmutatásaikat, sokan újra eltávolodtak attól és egy idő után elvesztették vagy „újításokkal” torzították el azokat.

6. Isten végül elküldte Mohamed Próféta (béke legyen vele) Arabia földjére és azt a feladatot bízta rá, hogy a korábbi próféták tanítása-it tökéletessé tegye. Mohamed Próféta (béke legyen vele) küldetése

3. A tudósok szerint számuk több mint 124 000.

az egész emberiségnek szólt. Ismét kifejtette az iszlám tanait azok egyedüli tiszta formájában és újra az embereknek adta az útmutatást, amely addigra már eredeti értelmében elveszett. Mindazokat, akik elfogadták küldetését, ismét egy közösségbe (arabul umma) fogta össze, amelynek az volt a feladata, hogy az egyének életét ismét összhangba hozza az iszlám tanaival, az emberiséget a becsület útjára hívja és Isten szavát uralkodóvá tegye a földön.

Ezt az isteni útmutatást a Szent Korán foglalja magában, amely az emberi viselkedésmód egyedüli helyes vezérfonalát tartalmazza.

2. A hit lényege és jellemzői

Az előzőekben az iszlám alapvető feltételeivel foglalkoztunk, amelyek egyfelől megvilágítják azt a tervet, miszerint Isten útmutatást nyújt az embereknek ezen a világon, másfelől pedig meghatározzák az ember lényét, helyét és földi létének értelmét.

Most azokat az elveket vizsgáljuk meg, amelyekre a Korán az emberek Istenhez való viszonyát igyekszik építeni és ismertetjük azt az életfelfogást, amely ebből a viszonyból természetes módon adódik.

A Korán többször is foglalkozik ezekkel az alapvető kérdésekkel, de a benne ábrázolt életfelfogás a következő idézetben fejeződik ki a legszebben:

„Valóban, Allah megvásárolta a hívóktól az ő életüket és javaikat, mivel majdan az övék lesz a Paradicsom. Harcolniuk kell hát Isten útján, ölnek és megöletnek. Biztos ígéret ez, amely Őt terheli, s amely kihirdettetett a Tórában, az Evangéliumban és a Koránban. És ki az, aki Allahnál jobban betartja a megállapodást? Örvendjetelek hát a vásárnak, amelyet Vele kötöttek, mert valóban ez a legnagyobb üdvösség.” (Korán 9:111)

A fenti idézet az ember és Isten között a hit (arabul imán, amely szó szerint a „hitet Istenbe helyezni” jelentéssel bír) által kialakuló kapcsolatot „vásárnak” nevezi. Ez azt jelenti, hogy az Istenbe vetett hit nem csupán metafizikai elképzelés, hanem lényegét tekintve inkább egy szerződés, amely alapján az ember életét és minden javát elcseréli Istennel a túlvilági életre, a Paradicsomra. Isten tehát úgyszólván „megvásárolja” a hívó életét és tulajdonát és mindennek fejében a Paradicsom jutalmát ígéri a halál utáni életben.

A „vásár” e ténye fontos következményeket von maga után, ezért fontos, hogy mindent jól megértsen az olvasó.

Vitathatatlan tény, hogy ezen a világon minden egyedül Istent illeti. Ő minden dolog valódi tulajdonosa. Következésképpen az ember élete és tulajdona szintén Isten birtokában van, mert Ő az, Aki teremtette az embert és mindent az ő szolgálatára bocsátott. Ha ebből a szemszögből tekintjük a kérdést, eladás és vétel lehetősége fel sem merülhet. Istené a valódi hatalom, ezért nem lehet vevője annak, ami már eleve az Övé; az ember az, aki nem az igazi tulajdonos, ezért az eladásra sem lehet joga. De van egy dolog, amellyel teljes egészében az ember rendelkezik. Ez pedig a szabad akarát, a szabadság, hogy követi-e Isten útját vagy nem. Szabadon dönthet, hogy elismeri-e valódi helyzetét vagy nem. Azonban az ember birtokában lévő akarati és döntési szabadság nem teszi őt automatikusan minden rendelkezésére álló erő és segédeszköz valóságos tulajdonosává és arra sincs joga, hogy teljesen önkényesen szolgálja ki magát azokkal. A végső igazság elismerése vagy tagadása ezt az igazságot semmi esetre sem csorbítja, azonban mégis azt jelenti, hogy az ember szabadon dönthet, elismeri-e Isten felsőbbbségét és rendelkezési jogát élete és tulajdona felett vagy pedig megtagadja ezt, és azt képzei, hogy teljes függetlenség áll a rendelkezésére. Amennyiben akarja, szabadnak tekintheti magát minden Urával szembeni kötelezettség alól, és gondolhatja, hogy vannak bizonyos jogai afelett, amije van, s ezért mindent saját kívánsága szerint használhat anélkül, hogy egy magasabb törvény határokat szabna neki.

Itt azonban felvetődik a cserekereskedelem kérdése: ez a cserekereskedelem nem azt jelenti, hogy Isten megvásárol valamit, ami az emberé; a valóságban sokkal inkább arról van szó, hogy az egész teremtettség az Övé, s Ő adott az embernek bizonyos adományokat, amelyekkel mint Isten által rábízott dolgokkal élhet. S az ember megkapta azt a szabadságot, hogy a rábízott dolgokat helyesen kezelje mindaddig, amíg kívánja; avagy visszaéljen a bizalommal és az isteni adományokat kizsákmányolja.

Isten azt kívánja, hogy az ember készségesen és szabadon ismerje el Őt a dolgok tulajdonosául és hogy Isten megbízottjaként használja azokat, ne pedig saját tulajdonaként, amellyel úgy rendelkezhet, ahogy akar.

Ezért az az ember, aki önként lemond arról, hogy visszaéljen a szabadságával, amely szerint vitathatja Isten mindennek feletti uralmát, s e helyett elismeri az Ő hatalmát, áruba bocsátja Isten szá-

mára az úgynevezett „függetlenségét” (amely amúgy Isten adománya), Istentől viszonzásul az örök üdvösség ígérését kapja, amely a paradicsomi létet jelenti.

Az az ember, aki vállalja az ilyen „cserekereskedelmet” hívő (mumin) és ennek a „vásárnak” az iszlámban IMÁN (hit) a neve. Az pedig, aki nem kész egy ilyen üzlet megkötésére vagy miután már megkötötte azt, azzal ellentétes viselkedést mutat és megsérti a „szerződést”, hitetlen vagy KÁFIR. Ama igyekevése pedig, hogy megkerülje vagy megváltoztassa a „szerződést”, a kufr (hitetlenség) fogalmával jellemezhető.

Ez tehát az ember és az Isten közötti „szerződés” jelentése és lényege. Most röviden vizsgáljuk meg ennek különböző szempontjait és feltételeit!

1. Isten két szempontból is nagyon nehéz vizsgának vetett alá minket:

- a. Isten szabad akarati döntést adott az embernek, ám azután, hogy ezt a szabadságot neki ajándékozta, látni akarja, vajon felismeri-e az ember valódi helyzetét vagy sem. Vajon egyenes és becsületes marad-e és Urával szemben megőrzi-e kötelességtudatát és hűségét vagy elveszti a fejét és fellázad saját teremtetője ellen? Vajon nemesen viselkedik-e vagy lábbal tiporja a tisztesség szabályait?
- b. Isten látni akarja, kész-e az ember annyira bízni Benne, hogy életét és minden tulajdonát odaadja csupán egy ígértért, amely csak az elkövetkezendő életében ölthet formát; s kész-e feladni függetlenségét és minden azzal járó kényelmét egy jövőre vonatkozó ígértért cserébe.

2. Az iszlám jogrendszer általánosan elismert alapelve az, hogy a hit (imán) a tanítás bizonyos előírásainak követéséből áll és aki hisz ebben a tanításban, az hívő (mumin). Senkinek sincs joga, hogy az ilyen embert hitetlennek nyilvánítsa vagy kizárja az ummából (a muszlimok közösségéből), hacsak nincs egyértelmű bizonyíték hitének hamis voltáról vagy a hittől való elfordulásáról. Ez a probléma jogi oldala. Isten szemében azonban csak az az imán (hit) értékes, amely az egyéni akaratot és a szabad választást Isten akaratának teljes mértékben aláveti. Ez a gondolkodás és cselekvés olyan állapota, amelyben az ember teljesen átadja magát Istennek és lemond saját uralomvágyáról. Ez olyan dolog, amely a szívből fakad, egy olyan lelki tartás, amely az embert egy bizonyos cselekvési módra készíti elő.

Ha valaki megvallja a kalimát,⁴ belép a szerződésbe, s ha ezután imáit mondja vagy más istentiszteleti cselekvést⁵ végez, a szívében azonban saját magát tekinti testi és szellemi ereje, erkölcsi és anyagi értékei birtokosának, aki mindezek felett korlátlanul rendelkezhet, akkor Isten előtt hitetlen marad, akármilyen jó hívőnek is tartják az emberek. Hiszen az ilyen ember nem kötötte meg igazából a szerződést, amely pedig a Korán szerint a hit lényegét alkotja.

Ha valaki erejét és képességeit nem a számára Isten által előírt módon használja, hanem Isten által tiltott foglalatosságokra fordítja őket, akkor abból egyértelműen látható, hogy az illető egyáltalán nem adta zálogul életét és tulajdonát Istennek vagy pedig miután megtette azt, fogadalmát viselkedésével semmissé tette.

3. A hit e jellemzői megkülönböztetik az iszlám életmódot a többitől, sőt azok ellenkezőjévé teszik azt. Egy muszlim, aki valóban hisz Allahban, minden szempontból aláveti magát az Ő akaratának. Egész életét áthatja az Istennek való engedelmesség és megadás, sohasem viselkedik elbizakodottan vagy önkényesen, hacsak nem pillanatnyi figyelmetlenségből. Amint tudatára ébred hibás viselkedésének, ismét Urához fordul és őszintén megbánja tévedését. Ugyanígy egy igazi muszlimokból álló csoport vagy társadalom sem térhet el soha Isten törvényétől. Politikai rendjének, szociális szervezetének, kultúrájának, gazdaságpolitikájának, törvénykezésének és a nemzetközi porondon végrehajtott tevékenységeinek összhangban kell lenniük az Isten által kinyilatkoztatott útmutatásokkal és a legkisebb ellentmondásban sem állhatnak azokkal. S abban az esetben, ha valamilyen tévedés vagy mulasztás miatt az isteni akaratnak ellentmondó dolog történne, amint észreveszik, késedelem nélkül korrigálni kell azt, s azonnal vissza kell térni az isteni törvényhez. A hitetlenek azonban nem érzik, hogy Isten vezetéséhez vannak kötve és úgy viselkednek, mintha valóban saját maguk urai lennének. Bárki is lép az ilyen útra, az a gonosz nyomában halad és a hitetlenek ösvényét követi még akkor is, ha muszlimnak vallja magát.

4. A kalima az iszlám hitvallás megnevezése, amelynek tudatos kimondása, megvallása után az ember belép az iszlám vallásba. Így hangzik: „Nincs más istenség az Egy Igaz Istenen kívül, s Mohamed az Ő prófétája.” (Lá-iláha illa Alláh, Mohamed raszul Alláh).

5. Az iszlámban nemcsak az ima számít istentiszteletnek, hanem minden tettünk, amelyet Isten tetszését keresve végzünk (étkezés, családi élet, munka stb.).

4. Isten akaratát, amelynek követése az ember kötelessége, maga Isten nyilatkoztatta ki az embereknek útmutatás gyanánt. Nem az ember dolga, hogy meghatározza, mi Isten akarat. Maga Isten küldte el azt számunkra, s nincs benne semmi, ami ne volna egyértelmű. Az Istennel őszintén és állhatatos módon szerződést kötő embernek vagy társadalomnak ezért egész életét Allah könyvével és a Próféta (béke legyen vele) Szunnájával (a Próféta tanításai és életmódja) összhangban kell irányítania. Ezeket a szempontokat és megállapításokat a szerződés magában foglalja, s a fentiekből az is következik, miért tolódik az „ár” megfizetése a halál utáni életre.

A Paradicsom nem a „vásár” puszta elismeréséért, hanem annak pontos teljesítéséért járó jutalom. Ha a szerződésben foglaltakat nem hajtják végre teljes egészében és az „eladó” életmódja nem felel meg a szerződésben meghatározott feltételeknek, akkor nincs joga a jutalomra. Így az „eladás” folyamata csak az eladó életének utolsó pillanatában zárul le, s ezért természetes, hogy a jutalomban a túlvilági élete során részesül.

Van még egy további fontos szempont, amelyre a fentebb idézett Korán-rész összefüggéséből derül fény. Az idézett sorokat megelőző idézetek azokra az emberekre vonatkoznak, akik hittek és engedelmes életet ígértek, azonban nem bizonyultak elég erősnek a feladat végrehajtásához, amikor a vizsga órája elérkezett. Egyesek elhanyagolták alapvető kötelességeiket és elárulták az ügyet. Mások álszent módon viselkedtek, s végül megtagadták, hogy életüket és tulajdonukat Istenért áldozzák fel. A Korán – ezen emberek leleplezése és álnokságuk megbélyegzése után – egyértelműen arra utal, hogy a hit egy szerződés, egy ünnepélyes fogadalom az ember és az Isten között. Nem abból a puszta kijelentésből áll, hogy hiszünk Istenben, hanem annak a ténynek az elismerése, hogy egyedül Isten a korlátlan Urunk és Uralkodó, s hogy minden, amivel az ember bír – tehát az élete is – az Ő tulajdona és az Ő utasításainak megfelelően kell hasznosítani azt.

Ha egy muszlim ezzel ellenkező irányban halad, akkor a hitvallása nem őszinte. Csak azok az igaz hívők, akik valóban Istennek kínálják fel életüket és mindenüket, amilyük van, s akik Isten előírásait minden tevékenységükben követik. Mindenüket felteszik az Urukhoz való engedelmességre és egy millimétert sem térnek el az Isten iránti hűség útjáról. Egyedül ők az igaz hívők.

3. Életvezetés

Az eddig elmondottakból érthetővé vált, hogy az iszlám alapjai azon pontos irányvonalak meghatározásában rejlenek, amelyekre az ember Istenhez való kapcsolatának épülnie kell. Az ember egész individuális és szociális élete egy gyakorlat, amely arra irányul, hogy ezt a viszonyt fejlessze és erősítse. Az hit (imán) vallásunk magva, az Istenhez fűződő kapcsolatnak az emberi intellektus és akarat általi elismeréséből áll és az iszlám a valódi alávetés, Isten akaratának való engedelmeskedés útja és módja minden egyes élethelyzetben és magatartási területen.

Most pillantást vethetünk az olyan élet kialakítására, amilyenre az iszlám törekszik. Ez az életvezetési és viselkedési kódex Saria⁶ néven ismert. Forrása a Korán és a Próféta (béke legyen vele) Szunnája (a Próféta tanításai és életmódja).

Isten utolsó könyve és az utolsó küldött ma is ezen igazság őrzői, s az egész emberiséget felszólítják az igazság elismerésére. A Mindenható Isten az etika területén szabad akaratot adott az embernek,

6. „E viselkedési kódex követése az emberiség számára a leghelyesebb és leglogikusabb magatartás. Mértéket állít fel a helyes emberi viselkedés számára, az egyénnek éppen úgy, mint a társadalomnak, legyen szó a legnagyobb, vagy a legapróbb végrehajtandó feladról. Ha valaki egyszer a Korán és a Küldött (béke legyen vele) által hirdetett életfilozófiát a valóság megtestesítésének ismerte el, akkor nincs mentsége az isteni útmutatás elleni engedetlenségre még azokon a területeken sem, ahol az embernek szabad választása van. Számos okból is ez a legmegfelelőbb út, amelyet az ember követhet.

Előszőr: a képességek és eszközök, amelyek által szabad akaratunk érvényesülhet, Isten ajándékai, s nem saját erőfeszítéseink eredményei.

Másodszor: a szabad választás lehetőségét Isten bízta ránk, nem személyes fáradozásaink által jutottunk hozzá.

Harmadszor: minden dolog, amelyre szabad akaratunk hathat, nemcsak Isten tulajdona, hanem az Ő teremtménye is.

Negyedszer: a terület, amelyen függetlenségünket és szabadságunkat gyakoroljuk, szintén Istené.

Ötödször: az emberi élet és a világegyetem között fennálló harmónia bizonyítja EGY Uralkodó és az emberi aktivitás mindkét - szabad és nem szabad cselekvések - területére vonatkozó EGY közös törvényforrás létezésének szükségességét. E két terület egymástól való teljes elválasztása áthidalhatatlan konfliktust idézhet elő, amely végül nemcsak az egyént, hanem a társadalmat és az egész emberiséget is végtelen nehézségekbe és katasztrófákba sodorhatja.”

(Mawdudi: Islamic Law and Constitution, Lahore, 1960, 49. oldal)

s erre vonatkozik a felhívás az igazság elismerésére. Következésképpen ezen elismerés akarati cselekedet és nem kényszerűség.

A Próféta (béke legyen vele) és a Szent Könyv által képviselt valóságkoncepció igaz voltát elismerő minden emberre rábízott, hogy megtegye a következő lépést és alávesse saját akaratát Isten akaratának. Ezt az alávetést nevezik iszlámnak. Általa hoz a hit (imán) gyümölcsöket az evilági életben. Azokat tehát, akik ennek alávetik magukat, muszlimoknak hívják, mert szabad akaratukból elismerik Istent Uruknek, megadják magukat az Ő akaratának és megfogadják, hogy életüket az Ő törvényeinek megfelelően alakítják.

Az Isten akaratához ilyen módon kapcsolódó emberek egy közösséget alkotnak, így jön létre a muszlim társadalom. Ez tehát egy ideológiai alapon szerveződő társadalom, amely alapvetően különbözik a nemzetiségi hovatartozáson, területi viszonyokon vagy bőrszínen alapuló társadalmaktól. Az iszlám társadalom az emberek és Teremtőjük között fennálló „szerződés” eredménye. Akik csatlakoznak ehhez a „szerződéshez” kötelezik magukat, hogy Istent Uralkodójuknak, útmutatásait a legmagasabb instanciáknak és parancsolatait abszolút érvényű törvénynek ismerik el. Arra is kötelezik magukat, hogy a dolgok Isten által való felosztását jóra és rosszra, igazra és hamisra, megengedetre és tilosra, minden kétség nélkül elismerik. Röviden, az iszlám társadalom egyetért azzal, hogy akaratát a Mindenható Isten által megszabott határok közé szorítsa.

Más szavakkal: Isten, és nem az ember akarata az, amely a muszlim társadalomban az eredeti törvényforrást alkotja.

Az ilyen módon létrejött társadalom számára a Szent Könyv és a Próféta (béke legyen vele) előír egy, az élet kialakításához érvényes törvénykönyvet, azaz a Sariat. A társadalom az általa elfogadott szerződés alapján köteles a törvénynek megfelelően viselkedni. Ezért elképzelhetetlen, hogy egy muszlim társadalom – ha valóban megérdemli ezt a nevet – tudatosan más életrendet válasszon, mint a Saria. Ha mégis ezt teszi, szerződése a tényből eredően felbomlik, s az egész társadalom megszűnik muszlim lenni.

Az egyének mindennapi vétkei vagy túlkapásai és a Saria elleni szándékos fellázadás között azonban világosan különbséget kell tennünk. Az előbbi nem jelent szerződésszegést, míg az utóbbi igen. Az elválasztó vonal ott húzódik, amikor egy iszlám társadalom tudatosan a Saria elismerése ellen dönt és elhatározza, hogy saját törvényeit

lépteti érvénybe, illetve a törvényeket a Saria teljes semmibe vételével valamilyen más forrásból kölcsönzi, s ezáltal megszegi Istennel kötött szerződését és elveszíti azon jogát, hogy iszlámnak neveztesse.

4. Az iszlám élevtitel céljai és jellemzői

Ebben a részben a Saria által megfogalmazott életkialakítás kerül bemutatásra. Ehhez azonban a Saria céljainak és alapfogalmainak a pontos ismerete szükséges.

A Saria legmagasabb célja, hogy az emberi életet a *máru fátra* (erények, jó tulajdonságok) építse és megtisztítsa azt a *munkaráttól* (bűnök, vétkek). A *máru fáta* fogalma magában foglal minden erényt és jó tulajdonságot, amelyet az emberi lelkiismeret a kezdetektől jónak ismert el. Ezzel ellentétben a *munkarát* szó vonatkozik minden bűnre és vétkekre, amelyet az emberi természet mindig is rossznak ítélt. Röviden, a *máru fáta* (erények) összhangban áll az emberi természettel és annak általános szükségleteivel; a *munkarátra* (bűnök) pedig éppen ennek az ellenkezője érvényes. A Saria világos áttekintést ad a *máru fátról* és a *munkarátról*, s olyan normáknak tekinti őket, amelyeknek az egyéni és társadalmi magatartás meg kell, hogy feleljen.

A Saria feladata azonban nem csupán az erények és bűnök pusztá ismertetése; úgy határozza meg az egész élet kialakításának módját, hogy a jó tulajdonságok virágozni tudjanak és a bűnök ne tudják beszennyezni és tönkretenni az emberi életet.

E céljának elérése érdekében a Saria minden egyes olyan tényezőt fölvevő utasításai közé, amelyek a jó sokasodását szorgalmazzák és lépéseket javasolnak az erények elterjedését akadályozó tényezők leküzdésére. Ezáltal létrejött a jót motiváló és tápláló *máru fáta* sora; valamint a parancsolatokból következő, a jó ügyet akadályozó vagy zavaró dolgokat elítélő *munkarát* sora. Van továbbá bizonyos számú *munkarát*, amely a bűnök elterjedését engedné és serkentené.

A Saria olyan módon formálja az iszlám társadalmat, hogy az az emberi tevékenység minden terén az erények és az igazságosság zavartalan fejlődését szolgálja és a jó erőinek minden tekintetében a legnagyobb teret biztosítsa, s eltávolítson minden akadályt az erények útjából. Eközben megpróbálja kiirtani a rosszat a szociális viselkedési sémákból azaz, hogy megtiltja a bűnöket, megjelenésüknek és szaporodásuknak (előidéző) okait eltünteti, igyekszik lezárni a kapukat, amelyeken a rossz belopózhat egy társadalomba, és ott ijesztő méreteket ölthet.

Márufát (erények, jó tulajdonságok)

A Saria három kategóriát különböztet meg a márufáton belül:

- a kötelező (fard és wadzsib)
- az ajánlott (matlub), és
- a megengedett (mubah)

dolgok csoportját.

A muszlim társadalomnak vigyáznia kell arra, hogy az elengedhetetlen kötelességek (fard és wadzsib márufát) betartásra kerüljenek. A Sariában erre vonatkozóan világos és kötelező erejű irányvonalak vannak.

Az ajánlott kötelességek (matlub) azok, amelyeket a Saria szeretne betartatni és a gyakorlatban látni a muszlim társadalomban. Néhányat közülük be kell tartanunk, míg a többi a Próféta (béke legyen vele) mondásaiból következtetve ajánlott számunkra. Másokat ismét a Saria ajánl, azonban ezek esetében a társadalomra vagy az egyénre van bízva, hogy támogatja-e ezek gyakorlását.

Nem szóltunk még a megengedett dolgokról (mubah). A Saria szerint minden, ami nincs kifejezetten tiltva, az a megengedett márufát, azaz a mubah közé tartozik. Nem szükséges, hogy ezek számunkra kifejezetten megengedettek vagy tetszésünkre bízottak legyenek. Ennek következtében a megengedett márufát köre nagyon tág, olyanynira, hogy egy muszlimnak minden megengedett, ami a Sariában nincs megtiltva. S éppen ez az a terület, amelyen szabad kezet kapunk és saját belátásunk szerint szabhatunk magunknak törvényeket, hogy korunk követelményeinek és adottságainak megfelelőjünk, természetesen a Saria alapelveivel összhangban maradván.

Munkarát (bűnök, vétkek)

A munkarát (avagy az iszlámban tilos dolgok) két kategóriára oszthatók: *haram*, azaz minden körülmények között tilos dolgok és *makrúh*, azaz nem kívánatos dolgok. A muszlimok számára világos és egyértelmű utasítások hívják fel a figyelmet arra, hogy tartózkodjanak mindattól, ami haramnak nyilvánított. A makrúh dolgokkal szembeni idegenkedést a Saria világítja meg különböző módon, azaz az elutasítás fokára jellemző határozottsággal, illetve hallgatólagos engedékenységgel fejezi ki véleményét. Így vannak például a tilossal határosak, míg

mások a megengedetthez állnak közelebb. Természetesen sok minden áll a két véglet, a tilos és a megengedett között. Ezért a Saria néhány esetben meghatározott intézkedéseket tesz a makrúh dolgok ellen, míg más esetekben a társadalomra vagy az egyénre bízta a döntést.

Az iszlám világnézet néhány lényeges jellemvonása

A Saria tehát irányvonalat szab individuális, valamint közösségi életünk szabályozására. Ez az irányvonal olyan különböző területekre vonatkozik, mint a vallási rituálék, a személyes jellemvonások, az erkölcsstan, a szokások, a családi, szociális és gazdasági viszonyok, az adminisztráció, a polgárok jogai és kötelességei, a bíráskodás, a háború és béke, s a nemzetközi kapcsolatokra vonatkozó törvények. Röviden, az emberi élet minden területét átfogják. Ez az irányvonal mutatja meg mi a jó és a rossz, mi az előnyös és hasznos, mi a hátrányos és káros; melyek azok a jó tulajdonságok, amelyeket ápolnunk és fejlesztenünk kell és melyek azok a rossz dolgok, amelyeket el kell nyomnunk és amelyek ellen fel kell vértetniünk magunkat. Ezekből tudjuk meg, meddig nyúlik a szabad akaratra és a választásra bízott személyes és társadalmi aktivitás területe és hol vannak ennek a határai; s végül: milyen eszközökkel és módokkal élhetünk egy dinamikus társadalmi rend elérése érdekében és milyen módszereket kell kerülnünk. A Saria tökéletes életfelfogást fogalmaz meg – semmi sem felesleges benne és semmi sem hiányzik belőle.

A Saria további figyelemre méltó tulajdonsága, hogy szervesen egységes. Az iszlám által elénk vetített egész életrendet egyazon szellem eleveníti meg, így ezen egész széttagolása helytelen. Az iszlám rendet az emberi testhez lehetne hasonlítani, amely szerves egységet alkot. Egy testtől elszakított lábat nem tekinthetünk az ember nyolcadrészének vagy hatodrészének, mert a láb az élő emberi testtől való elválasztása után már nem töltheti be funkcióját, s más élőlény testébe sem ültethető át azzal az elvárással, hogy ezután az a bizonyos élőlény a belé épített tag mértékének arányában emberi lesz. Éppen így nem alkothatunk véleményt egy ember kezének, szemének vagy orrának hasznosságáról, képességeiről és szépségéről – ha azok el vannak szakítva a testtől – anélkül, hogy ne tekintenénk az élő testben elfoglalt helyükre és szerepükre.

Ugyanez mondható el az élet azon rendjéről is, amelyre a Saria törekszik. Az iszlám az egész életet jelenti, nemcsak annak egyes része-

it. Következésképpen az sem ésszerű, ha a Saria különböző részeit egymástól elválasztva szemléljük az egészhez való viszony nélkül. S annak sincs értelme, hogy egy tetszés szerinti részt kiemeljünk és egy „izmust” gyártsunk belőle.

A Saria csak akkor funkcionálhat zökkenőmentesen és csak akkor bizonyíthatja be alkalmazhatóságát, ha az egész életmódot annak szabálya szerint alakítjuk. Ez az egyedüli lehetőség.⁷

7. Válogatás az „Islamic Law and Constitution” című műből (46-54. oldal). További irodalomként lásd: Mawdudi: „Az iszlám alapelvei” és „Foundations of Islamic Faith and Culture” című munkáit.

MÁSODIK FEJEZET

AZ ISZLÁM ETIKAI VILÁGRENDJE⁸

Az erkölcsi értékek iránti érzék az ember veleszületett tulajdonsága. Az átlagember számára ezek az értékek mindig az erkölcsös viselkedés mértékét jelentették, amely szerint bizonyos tulajdonságokat és viselkedésformákat jónak ismertek el, másokat pedig elutasítottak. Míg ez az ösztönös képesség minden emberben különböző lehet, az emberi lelkiismeret⁹ többé-kevésbé egységes álláspontot képvisel bizonyos morális minőségek tekintetében, amelyek jónak, illetve rossznak ítélandók. Ami az erkölcsi értékeket illeti, úgy az igazságosság, bátorság, hősiesség és szavahihetőség mindig elismerést vívott ki és nem volt a történelemben olyan időszak, amelyben a hamisságot, igazságtalanságot, tisztességtelenséget és a bizalommal való visszaélést nagyra értékelték volna. Mindig is az együttérzést, részvétet, hűséget és nagylelkűséget tartották nagyra, míg az önzés, kegyetlenség, fősévénység és bigottság sohasem talált tetszésre az emberi társadalmakban.

Az emberek állhatatosságának, a határozottságnak, a bátorságnak mindig is elismeréssel adóztak, a türelmetlenséget, az ingatagságot, a gyávaságot és a butaságot ellenben sohasem helyeselték. A méltóságteljeséget, az önuralmat, az udvariasságot és a barátságosságot minden korban erénynek tartották, míg a kevélységet, a faragatlan viselkedést és a gorombaságot sohasem sorolták a jó erkölcsi tulajdonságok közé. Mindig a felelősségteljes, kötelességtudó embereket övezte a legnagyobb tisztelet. Sohasem nézték jóindulattal a tehetetlen, lusta és kötelességérzet nélküli embereket.

A jó és a rossz mértékének megítélése a társadalom kollektív magatartására nézve is egyértelmű volt. Csak azt a társadalmat tekintették megbecsülésre és tiszteletre méltónak, amely birtokában volt a rendszeret, a fegyelmet, a jóindulat és az együttérzés tulajdonságainak és igazságosságon, szabadságon és az emberek egyenlőségén

8. A szerző a Pakisztáni Rádióban (Lahore 1948. január 6.) tartott előadásának átdolgozott fordítása.

9. Ezt a szót itt tágabb értelemben használjuk, amely szerint a lelkiismeret az ember morális tudatát jelenti. Nem pedig abban a szűk értelemben értjük, ahogy az erkölcsösség úgynevezett evolúciójáról írt antropológiai tanulmányokban több szerző is használja.

alapuló rendet épített fel. Ezzel ellentétben a szervezatlenség, rendtelenség, anarchia, igazságtalanság és a szociális egyenlőtlenség mindig a társadalom szétesésének és dezintegrációjának jelei voltak. A lopást, a rablást, a gyilkosságot, a házasságtörést, a csalást és a korrupciót mindig elítélték. A rágalmazást, pletykát és zsarolást sohasem tekintették társadalmilag hasznos tevékenységnek. Ellenkezőleg, az idős emberek gondozása és segítése, a baráti hűség, a gyengék, a szegények és az árvák támogatása, a betegekről való gondoskodás olyan erények, amelyeket a civilizáció kezdetétől nagyra becsültek. A rendes, udvarias, jámbor és becsületes embereket mindig és mindenhol szívesen látták éppen úgy, mint azokat, akik igazságosak, őszinték, kötelességtudóak és megbízhatóak voltak, akiknek tetteik összhangban voltak szavaikkal. Akik megelégedtek saját jogos tulajdonukkal és készségesen teljesítették másokkal szembeni kötelességeiket, akik békében éltek és hagytak másokat is békében élni és akiktől csak jót lehetett várni – mindig is ők képezték az egészséges emberi társadalom magvát.

Mindez megvilágítja, hogy az emberi erkölcsi mértékek valóban általános érvényűek és az emberiség számára minden időben ismertek voltak.¹⁰

A jó és a rossz nem mítosz, amelyet kutatni kellene, hanem a valóság olyan ismert része, amit mindenki egyformán ért. A jó és a rossz iránti érzék az ember lényében gyökerezik. Ezért nevezi a Korán terminológiája az erényeket márufnak (jól ismertnek), és a rosszat munkarnak (ismeretlennek), ami azt jelenti, hogy az erény mindenki számára kívánatos, a rosszra pedig nem jellemző, hogy törekvés tárgya lenne. Ezt a tényt említi a Korán, amikor így szól:

*... és sugallta néki (a léleknek) a bűnösséget és az istenfélelmet!”
(Korán 91: 8)*

10. Egyes antropológusok és szociológusok nem akarják elfogadni ezt a nézetet, de a kérdésen való mélyebb elgondolkodás megmutatja, hogy a viselkedésben és az erkölcsben a felületes eltérések ellenére van egy lényeges elem, amely meglehetősen univerzális, különösképpen az emberi lét civilizált szakaszában. A szerző éppen ezt az időszakot tartja szem előtt. Az eltérések jellege és okai a következő részekben kerülnek megvilágításra. (a kiadó)

1. Miért vannak különbségek?

A kérdés, amely ezek után felmerül, a következő: Ha a jó és a rossz alapvető értékei ennyire ismertek voltak és róluk gyakorlatilag egy általánosan érvényes megegyezés volt érvényben, akkor miért vannak mégis a világon morális szempontból különböző viselkedésmódok? Miért mondanak ellent egymásnak bizonyos etikai mértékek? Hol keresendő ezen eltérések eredete? Milyen álláspontot képvisel az iszlám az uralkodó etikai értékfelfogással kapcsolatban? Milyen alapon állíthatjuk, hogy az iszlám tökéletes értékrenddel rendelkezik? S mivel járul hozzá az iszlám az etika területéhez? Ezek a kérdések nagy figyelmet érdemelnek, azonban e rövid értekezés keretein belül nincs lehetőség kimerítő megválaszolásukra.¹¹

Ezért csak a legfontosabb pontok közül ragadhatunk ki néhányat, amelyek esetében rögtön szembe ötlik a vizsgálat során, hogy a fennálló etikai értékrendek nem illenek össze a morális viselkedésmódokkal.

- a) A fennálló etikai értékrendeknek nem sikerül bizonyos erényeket és normákat integrálniuk, mert bizonyos határokat szabnak ezeknek, meghatározott hasznosságot várnak el tőlük és megszabják helyüket. Ezért nincsenek abban a helyzetben, hogy egy kiegyensúlyozott és összefüggő koncepciót hozzanak létre a társadalmi viselkedés számára.
- b) A fennálló etikai értékrendek különbözőségének valódi oka abban áll, hogy az etikai értékfelfogások különböző mértéket alkalmaznak a jó- és a rossz tettekre, továbbá a jó és a rossz megkülönböztetésére egymástól eltérő eszközöket választanak. Különböznek az erkölcsi törvény megsértése esetén alkalmazott szankciók és ezek alkalmazását szorgalmazó motívumok is.
- c) Mélyebb elgondolkodás után el fogjuk ismerni, hogy e különbségek okai az egyes népeknek az univerzumból, az ember univerzumban elfoglalt helyéről és a földi élet okáról alkotott eltérő nézetekből és elképzelésekből adódnak. Az etikáról, filozófiáról és vallásról szóló rengeteg elmélet nem más, mint az emberiség e rendkívül fontos kérdésekről alkotott eltérő véle-

11. A szerző e témához tartozó, részletesebb írása pl. „The Etical Viewpoint of Islam” (Islamic Publications Ltd, Lahore 1965) (a kiadó).

ménye miatti nagymértékű elhajlás tükörképe. Például: Létezik-e Isten, a világegyetem uralkodója? S ha igen, egyedülálló-e vagy sok istenség van? Melyek az isteni tulajdonságok? Melyek az Isten és az emberek közötti kapcsolat jellemzői? Fölkészült-e Isten arra, hogy az élet labirintusán átvezesse az embert vagy sem? Mi az ember teremtésének legvégső értelme, amelyet egész életünkben nem szabad szem elől tévesztenünk?

Ezekre a kérdésekre a válaszokat az egyén és a társadalom morál-filozófiája és erkölcsi viselkedésmódja határozza meg.

Ebben a rövid értekezésben nehéz felsorolni a világon uralkodó etikailag megalapozott világnézeteket és rámutatni a megoldásokra, amelyeket azok e kérdések megválaszolására javasolnak. S ugyanígy nehéz lenne felmutatni a válaszok befolyását eme elképzelésekben megjelenő morális fejlődésre.

Ezen a helyen csak az iszlám felfogására korlátozhatom mondani-valómat, s ezt igyekszem behatóbban megvilágítani.¹²

2. Az iszlám felfogása az életről és az erkölcsös viselkedésről

Az iszlám által elfogadott álláspont az, hogy az univerzum az Egy Igaz Isten alkotása. Ő teremtette azt és egyedül Ő annak Irányítója, vitathatatlan Ura és Gondviselője. Az egész világmindenség az Ő isteni parancsolata alá tartozik. Allah Bölcs, Hatalmas és mindent Tudó. Ő Szubbúh és Quddúsz, azaz mentes minden szeplőtől, minden hibától, gyengeségtől és fogyatékoságtól. Az Isten mentes az elfogultság és az igazságatlanság minden formájától. Az ember Isten teremtménye, alattvalója és szolgálja, s azért születik, hogy Őt szolgálja és Neki engedelmeskedjen.

Az ember helyes életmódja az Istennel szembeni teljes engedelmesség. Nem az ember dolga, hogy az istentisztelet és az engedelmesség formáját meghatározza; ezek a döntések Isten kezében vannak. Isten időről időre prófétákat küldött az emberek helyes útra terelésére és általuk nyilatkoztatta ki könyveit. Az ember kötelessége az, hogy az isteni útmutatás hiteles forrásaiból merítse az életére vonatkozó parancsolatokat. Az ember minden tettéért felelős Isten előtt. A számadás ideje az elkövetkezendő életben lesz. A földi élet

12. Az etikailag megalapozott világnézetekről rövid áttekintést találunk a „The Ethical Viewpoint of Islam” című műben (a kiadó).

időtartama tulajdonképpen alkalom arra, hogy felkészüljünk a nagy számadásra. Ebben az életben az ember minden tevékenységének arra kellene irányulnia, hogy kiérdemlje Isten tetszését és áldását a túlvilágon. E vizsga ideje alatt az ember felelős minden hitbeli elgondolásaért és tetteiért. Viselkedéséről egy teljes és elfogulatlan feljegyzés készül, amely nemcsak tetteit és törekvéseit – és azoknak a világban lévő dolgokra gyakorolt hatását a legapróbb porszemtől a hatalmas hegyekig – őrzi, hanem tökéletes leírása legbelső gondolatainak, érzéseinek és szándékainak.

3. Az erkölcsi törekvés célja

Ez tehát az iszlám alapvető életszemlélete. A világegyetemről és az embernek abban elfoglalt helyéről alkotott e felfogás meghatározza az igaz és vitathatatlan jót, amely minden emberi igyekezet célja kell, hogy legyen, s amelyet röviden „az Isten tetszésének megnyerésére irányuló törekvésnek” lehetne nevezni. Ez az a mérték, amelynek alapján egy bizonyos viselkedésmódot jónak vagy rossznak ítélnék. Az ítéletalkotás e mértéke alkotja azt a magot, amely köré az egész erkölcsi viselkedésének épülnie kell.

Az ember ebből a szempontból sem maradt magára, mint egy horgony nélküli hajó, amelyet a széllekések ide-oda sodornak. Az isteni útmutatás az emberek elé mindenek felett álló célt tűz ki és normákat állapít meg minden erkölcsileg motivált tett számára. Biztosan rögzített és hibátlan értékrendet ad kezünkbe, amely minden körülmények között változatlan marad. Ezért azáltal, hogy az iszlám az emberi lét értelmének Isten tetszésének elérését tekintti, az emberiség célja magasabb és nemesebb lett. Így korlátlan lehetőség nyílik az erkölcsi fejlődésre anélkül, hogy annak bármelyik stádiumára a szűklátókörű önzés, a vakhitű rossz vagy a származás dicsőítésének árnyéka is rávetülne.

Mivel az iszlám természetes értékrendet ad, így a jó és a rossz viselkedés meghatározásának kritériumaival is ellát minket. A bűnről és az erényről való ismeretünk nem a tiszta intellektuson vagy elképzeléseken, intuíciókon vagy tapasztalatokon alapszik, amelyeket érzékszerveink segítségével szerzünk. Hiszen ezek állandó átalakulásnak, ingadozásoknak, változásoknak vannak kitéve és nem alkotnak biztos, megbízható és változatlan mértéket az erkölcsös viselkedés számára.

Az iszlám egyértelmű forrást tár fel számunkra – az isteni kinyilatkoztatást, amely Isten könyvében és a Próféta (béke legyen vele) Szunnájában van lefektetve. Ez a két forrás megadja számunkra a viselkedés mindig létező és általános érvényű erkölcsi értékrendjét, amely minden időben és minden körülmények között nagyra tartja a jót. Az iszlám „illemkódex” az otthoni élet legkisebb részleteit éppúgy magában foglalja, mint a nemzeti és a nemzetközi társadalmi élet tág területeit. Minden élethelyzetben útmutatót ad nekünk. Ezek az irányelvek lehetővé teszik az erkölcsi szabályok lehető legtágabb alkalmazását mindennapi életünk minden vonatkozásában és megszabadítanak a tudás más forrásaitól való kizárólagos függőségtől.

4. Az etika alapjai

Az elképzelés a világegyetemről és az embernek abban elfoglalt helyéről biztosítja azt az alapot is, amelyre minden erkölcsi törvénynek épülnie kell. Az Isten iránti szeretet és istenfélelem, valamint annak a tudata, hogy az Ítélet Napján számot kell adnunk cselekedeteinkről, továbbá az elkövetkezendő életbeli örök gyönyör és jutalom ígérete képezi ezt az alapot. Az iszlám széleskörű és mélyen gyökerező értékrend kialakítására törekszik, amely az egyént és a közösséget az iszlám etikai alapelveinek betartására ösztönzi. Továbbá az erkölcsi törvényt lehetőség szerint törvényhozói és végrehajtói hatalmával is erősítő politikai rendszer kiépítését is célul tűzi ki, noha az iszlám erkölcsi törvény lényegében nem ezektől a külső erőktől függ. Hanem azon, a minden emberben benne lakozó jóra való törekvésen alapul, amely az Istenbe és az Ítélet Napjába vetett hitben gyökerezik.

Az iszlám, mielőtt erkölcsi parancsolatokat fogalmaz meg, igyekszik mélyen az ember szívébe plántálni azt a meggyőződést, hogy tettei Isten színe előtt játszódnak le, Aki őt mindig és mindenütt látja: az ember az egész világ elől elbújhat, de Isten elől nem; mindenkit becsaphat, de Istent sohasem; mindenkinek a fogságából elmenekülhet, csak Istenéből nem. Isten vizsgálja alá veti az ember legbelsőbb gondolatait és vágyait, míg a világ csak az ember külső életét láthatja. Az ember, ha akarja, ezen a világon azt tehet, amit szeretne, de egy napon minden bizonynyal meg kell halnia és az isteni ítélőszék elé kell állnia, ahol nem lesz hasznára semmilyen védelem, előny, közbenjárás, hamis értelmezés, csalás vagy becsapás és ahol elfogultság nélkül, igazságosan fognak dönteni jövője felől. Nem az számít, van-e

rendőrség, bíróság és börtön, amely erkölcsi parancsolatok és utasítások betartására kényszerít, hanem mélyen a szívekben gyökerező hit az, amely az igazi, az iszlám illem alapjául szolgáló erőt képezi és hozzájárul ahhoz, hogy a hit tettekben is megjelenjen.

Ha a közvélemény és az államhatalom támogatja ezt a törekvést, az természetesen nagyszerű. Azonban, ha az igaz hit szikrája ott lakozik a szívünkben, már maga ez is a helyes úton tarthatja a muszlimokat és közösségüket.

5. Indítékok és ösztönzők

Az iszlám elképzelése az emberről és az univerzumban elfoglalt helyéről felébreszti azokat az ösztönző erőket is, amelyek arra sarkallják az embert, hogy az erkölcsi törvényekkel összhangban cselekedjen. Az a tény, hogy az ember Istent, mint egyedüli Teremtőt önként és készségesen elfogadja és a Neki való engedelmességet választja élete alapelveül, s azon fáradozik, hogy minden tétével elnyerje az Ő tetszését, elegendő ösztönzést nyújt az Istentől származó törvények betartására. Emellett az Ítélet Napjába és a törvényt betartó ember túlvilági jutalmába vetett hit is erősen ösztönöz az Istennek tetsző életvezetésre, az átmeneti életfázisban lévő nehézségek és akadályok ellenére is.

Ezzel szemben az a tudat, hogy Isten parancsolatait ebben az életben megszegő ember az örök életben büntetést fog elszenvedni – akármilyen kellemes élete is volt ezen a földön –, hatásosan elretent az erkölcsi törvény megszegésétől.

Ha ez a remény és ez a félelem mélyen gyökerezik és erősen él az emberekben, kiváló ösztönző erő lesz, amely jó tettekre serkenti őket még akkor is, ha azok világi következménye károsnak vagy haszontalannak tűnik is, s ugyanígy még akkor is távol fogja tartani az embert a rossztól, ha az rendkívül vonzó és előnyösnek is látszik.

Mindez világosan és érthetően mutatja, hogy az iszlámnak nagyon határozott kritériumai vannak a rossz és a jó megkülönböztetésére. Továbbá saját etikai törvényforrással, saját szankciórendszerrel, s mozgatóerővel rendelkezik.

Ezek segítségével juttatja érvényre az általánosan elismert erényeket az élet minden terén, miután egy kiegyensúlyozott és mindent átfogó rendszerben szötte össze őket. Teljes joggal állíthatjuk tehát, hogy az iszlámnak saját, tökéletes etikai értékrendje van. Ennek az

értékrendnek számos olyan ismertetőjegye van, amely csak az iszlámra jellemző.

Ezek közül a három legfontosabbal szeretnék foglalkozni, amelyeket véleményem szerint az etika sajátos adalékának lehet tekinteni.

6. Az iszlám etikai világrendjének jellemző vonásai

1. Az, hogy az emberi lét célja az isteni tetszés elérése, megköveteli az erkölcsi magatartás lehető legmagasabb színvonalát. Az emberiség morális kibontakozása előtt így határtalan lehetőségek nyíltak. Mivel az isteni kinyilatkoztatás lett a tudás fő forrása, a morális léptékek tartósak és stabilak lettek, azonban a valóban szükséges kiigazításoknak, egyeztetéseknek és újításoknak is teret kínálnak, de nem a hamisításoknak, a kierőszakolt variációknak vagy az erkölcsi ingatagságnak.

Az erkölcsös viselkedés Isten szeretetén és a Tőle való félelmen alapul, amely az embert arra kényszeríti, hogy az erkölcsi törvényt mindenféle külső nyomás nélkül is betartsa. Az Istenbe és a halál utáni életbe vetett hitben rejlik a hajtóerő, amely lehetővé teszi az embernek, hogy komolyan és becsületesen, a szív és a lélek alázatosságával az erkölcsös viselkedésre törekedjen.

2. Az iszlám erkölcsi világrendje nem félreértett eredetiségre és újításokra törekedve száll síkra újszerű erkölcsi tényekért, s nem is az általánosan elismert erkölcsi mértékek jelentését akarja csökkenteni, s nem akar közülük néhánynak nagyobb fontosságot tulajdonítani, miközben a többit alaptalanul elhanyagolja. Ehelyett inkább összefogja az általánosan elfogadott erényeket és mindegyikük számára arányosan és egyensúlyra törekedve jelöli ki a megfelelő helyet és a megfelelő funkciót az élettér egészében. Eközben olyannyira kitarul alkalmazási területük, hogy az emberi élet minden aspektusát – az egyénit és a közösségit is – átfogják: az otthon szféráját éppúgy, mint a polgári viselkedést és a politikai, gazdasági, jogi, oktatási és szociális területen kifejtett aktivitást.

Ez az értékrend vonatkozik az ember életére otthonától kezdve a társadalomig, az étkezőasztaltól a harcterekig és békekonferenciáig, szó szerint a bölcsőtől a sírig. Az élet egyetlen területe sem kivétel az iszlám erkölcsi alapelveinek univerzális és átfogó alkalmazása alól.

Az erkölcsös viselkedésnek nagyon nagy jelentősége van, s ez szavatolja, hogy a mindennapi élet dolgait az önző célok és érdekek helyett magasabb erkölcsi elvek irányítják.

3. Az iszlám értékrend pusztán a jón alapuló és minden rossztól mentes életmódot kínálja az embernek. Arra ösztönzi, hogy ne csak gyakorolja az erényeket, hanem nagyra is becsülje azokat; a jót pártolja, a bűnöket távolítsa el és űzze el a rosszat.

Az iszlám értékrend szerint a lelkiismereti szabadságnak előnyt kell élveznie, az erényeket nem szabad elnyomni és a rossz tettek mögé sorolni őket. Azokat, akik követik ezt a felszólítást és egy közösséget (umma) alkotnak, muszlimoknak nevezzük. Az egyedüli cél – amely a közösség létrehozásának alapja lehet –, hogy a jó ügy támogatására és véghezvitelére, a bűn kivédésére és megszüntetésére irányuló törekvések összhangban legyenek.¹³

Nagy szerencsétlenség lenne e közösség és az egész világ számára, ha éppen az umma tevékenysége irányulna arra, hogy a rossznak adjon előnyt és a jónak állítson akadályokat.

13. A Korán ezt a célt a következő idézetben fogalmazza meg: *„Ti vagytok a legjobb közösség, amely létrejött az embereknek. Megparancsoljátok azt, mi helyénvaló, és megtiltjátok azt, ami elvetendő, és hisztek Allahban. Ha az Írás birtokosai is hinnének, bizony jobb lenne számukra. Akadnak közöttük hívők, de a legtöbben gonoszok közöttük.”* (Korán 3: 110); *„És higgyetek abban, amit leküldtem, megerősítendő azt, ami nálatok van! És ne legyetek ti azok, akik elsőként nem hisznek benne! És ne kótyavetyélgjétek el a jeleimet potom áron! Én vagyok az, akitől tartanotok kell!”* (Korán 2: 41)

HARMADIK FEJEZET

AZ ISZLÁM POLITIKAI RENDJÉNEK ALAPVETŐ VONÁSAI¹⁴

A politikai rend az iszlámban három alapelven nyugszik:

- Az egyistenhiten (tauhid)
- A küldetésen (riszála) és
- A kalifátuson (khilafa).

Nehéz helyesen értelmezni az iszlám alkotmány különböző szempontjait e három alapelv pontos értelmezése nélkül, ezért ezek tömör bemutatásával kezdem a fejezetet.¹⁵

A TAUHID (egység) azt jelenti, hogy egyedül Egy Isten a Teremtő, a Megtartó és az Univerzum, s minden abban létező szerves vagy szervetlen dolog Ura. Egyedül Őt illeti ez a „birodalom”. Egyedül Neki van joga parancsolni és tiltani. Imádat és engedelmesség egyedül Neki jár, senki-nek sem lehet ebben Őmellette része. Életünk, testrészeink és képességeink, a látszólagos ellenőrzés, amellyel a dolgok felett bírunk és maguk a dolgok – egyik sem a mi alkotásunk vagy akár csak a tulajdonunk.

Míndezen Isten nagyvonalú adományai, s ha Ő nekünk adja azokat, akkor senki másnak nem köszönhető az. Ezért nem tudjuk magunk meghatározni létünk célját és értelmét vagy megállapítani világi hatalmunk határait, s nem is jogosult rá senki, hogy ezt megtegye. Ennek joga egyedül Istené, Aki megteremtett, testi és szellemi képességekkel ajándékozott meg bennünket és minden anyagi eszközt a javunkra rendelt.

A médiumot, amely Isten parancsolatait közvetítette számunkra, RISZÁLA (küldetés) néven ismerjük. Ezzel a közvetítéssel két dolgot kaptunk:

- a) a Könyvet, amelyben Isten elmagyarázza törvényeit,
- b) Isten könyvének irányadó interpretációja és szemléltetése a Próféta (béke legyen vele) által, az ő szavain és tettein keresztül,

14. Ez a fejezet Lahorban, a Pakisztáni Rádióban 1948. január. 20-án elhangzott előadás fordítása. A szöveg némileg átdolgozásra került. (A kiadó)

15. Részletesebb kifejtést lásd. Mawdudi: „Islamic Law and Constitution” Lahore, 1960., 4. fejt. (A kiadó).

aki Isten képviselőjeként élt az emberek között. Isten Könyvében fogalmazódnak meg azok a világos alapelvek, amelyek az ember életformájának alapulnia kell. Isten Prófétája (béke legyen vele) az isteni Könyvvel összhangban az iszlám életmód példáját tárta elénk, mivel a gyakorlatban mutatta be a parancsolatok teljesítését és szükség esetén megvilágította a kérdéses részleteket. E két összetevő kombinációját az iszlám terminológiában Sariának nevezik.

S végül nézzük a KHILÁFA fogalmát, amely szó szerint helyettesítést, helytartóságot jelent. Az iszlám felfogása szerint az ember valódi feladata és helye ebben az életben az, hogy Isten földi helytartója legyen. Isten helytartójának lenni azt jelenti, hogy az ember az Isten által adott képességei alapján arra szólíttatik fel, hogy az uralkodói hatalmat gyakorolja ezen a Földön, az Isten által megszabott határok között.

Vegyük példaként egy földterület esetét, amely valakinek a birtokában van és a tulajdonos egy másik embert bíz meg annak igazgatásával! Ahogy látni fogjuk, ebben az esetben négy feltétel is teljesül: először is a valódi birtokjog a tulajdonosé marad és nem száll át a megbízottra. Másodszor: a megbízott csak a tulajdonos egyetértésével és utasításaival összhangban igazgathat. Harmadszor: a helytartó hatáskörét csak a tulajdonos által előírt határok között kell gyakorolnia; és negyedszer: a rábízott birtok igazgatásakor a tulajdonos akaratát fogja érvényesíteni és az ő nézeteit fogja képviselni, nem pedig a sajátját.

Ez a négy feltétel olyannyira összefonódott a helytartóság fogalmával, hogy e szót hallva rögtön ezek jutnak eszünkbe. Ha egy helytartó nem tesz eleget ennek a négy feltételnek természetesen az a vád éri, hogy átlépte hatáskörét és megszegte azt a megállapodást, amelyet a helytartóság fogalma magában foglal. Éppen ezt érti az iszlám azon, hogy az ember Isten földi helytartója (kalifa). A kalifátus fogalma magában foglalja ezt a négy feltételt. E politikai elméletnek megfelelően kialakított állam valóban egy Isten uralma alatt álló kalifátus lesz, s az Isten által szabott határokon belül, az Ő utasításaival és parancsolataival összhangban fog működni.

1. Demokrácia az iszlámban

A kalifátus fogalmának főnti magyarázata azt is teljesen érthetővé teszi, hogy sohasem egy személy vagy egy dinasztia, avagy egy bizonyos osztály lehet kalifa (helytartó), hanem a kalifátusra való felhatalmazás az emberek egész csoportjának, a közösség egészének szolt, amely – miután alávetette magát a tauhid (Isten egyedülállósága) és a riszála (prófétaság) alapelveinek – kész arra, hogy teljesítse a helytartóság feltételeit. Egy ilyen közösség együttesen viseli a felelősséget a kalifátusban. Ezen a ponton kezdődik az iszlámban a demokrácia.

Az iszlám társadalomban minden ember élvezi Isten kalifátusa által biztosított jogokat és lehetőségeket. Ebben a vonatkozásban mindenki egyenlő. Senkinek sincs másokkal szemben előnye és senki sem veheti el mások jogait. Az állami ügyintézés vezetésével megbízott közigazgatási szervezetet a polgárok akarataival összhangban alakítják ki, s az államhatalom csak egyes polgárok részére adott meghatalmazás eredménye.

A polgárok véleménye mérvadó a kormány kialakításánál, s a kormány az ő tanácsaiknak és kívánságaiknak megfelelően, az Isten szabta határokon belül működik. Aki megnyeri a polgárok bizalmát, az az ő nevükben teljesíti a kalifátus feladatait és kötelességeit; és aki elveszti ezt a bizalmat, annak le kell mondania és meg kell hajolnia a polgárok akarata előtt. Ebből a szempontból az iszlám politikai rendszere a demokrácia tökéletes formája – annyira tökéletes, amennyire egy demokrácia tökéletes lehet. Ami megkülönbözteti az iszlám demokráciát a nyugati demokráciától az az, hogy a nyugati demokrácia a nép uralmának koncepcióján alapul, míg az iszlám demokrácia a nép kalifátusának elvén nyugszik. A nyugati világi demokráciában az emberek az uralkodók: az iszlámban Istené a hatalom és az emberek az Ő kalifái avagy helytartói.

A nyugati demokráciában az emberek hozzák saját törvényeiket, az iszlámban követni kell Isten törvényeit, melyeket Prófétája (béke legyen vele) által nyilatkoztatott ki. Ez először arra kötelezi magát a kormány, hogy a nép akaratait teljesítse; másodsor a kormánynak és az azt létrehozó embereknek együttesen Isten parancsait kell követniük.

Röviden, a nyugati demokrácia az abszolút államhatalom egy formája, amely hatalmát szabad és ellenőrzésmentes módon gyakorolja. Ezzel szemben az iszlám demokrácia az isteni törvénynek van alávetve és hatalmát Isten utasításaival összhangban, az Általa megállapított határokon belül gyakorolja.

2. Az iszlám állam célja

Rövid áttekintés következik egy olyan államról, amely a tauhid (Isten egysége), a riszála (Mohamed – béke legyen vele – próféta-sága) és a kalifátus elvére épül.¹⁶

A Korán világosan és egyértelműen megmutatja, hogy az iszlám állam célja és szándéka azon erények létrehozása, érvényben tartása és kibontakozásuk elősegítése, amelyekkel az univerzum Teremtője ellátta az emberi létet; és azon rossz dolgok kiküszöbölése és elpusztítása, amelyek jelenléte az emberi életben ellenkezik Isten parancsával.

Az állam dolga az iszlámban nem kizárólag a politika irányítása, sem pedig egy bizonyos embercsoport kollektív akaratának érvényesítése. Az iszlám sokkal magasabb célt tűz ki az állam elé, amelynek eléréséhez minden rendelkezésre álló eszközt alkalmaznia kell.

Ez a cél abban áll, hogy a jó, Isten által kedvelt jegyek – mint a tisztaság, szépség, jóság, erények, pozitív eredmények és jólét – létrejöjjenek és kibontakozzanak, s a kizsákmányolás, az igazságtalanság és a rendetlenség minden formáját – amelyek Isten szemében rossznak és károsnak számítanak a világ teremtményei számára – elűzze és kiküszöbölje. E nemes cél kitűzésénél Isten szemünk elé idézi etikai értékrendjének alapvonásait is, az általa jónak tekintett jegyek és a nemkívánatosnak tartott dolgok világos meghatározásával. Ezen alapelvek figyelembevételével az iszlám állam minden korban és minden környezetben meg tudja tervezni jóléti programját.

Az iszlám által felállított állandó érvényű követelmény az etikai alapelvek kompromisszummentes betartása, minden körülmények között és minden élethelyzetben. Ezért az iszlám az állam számára megmásíthatatlan alapszabályként állapítja meg, hogy politikája az igazságosságon, a szavahihetőségen és a becsületességen alapuljon. Semmilyen körülmények között sem szabad tolerálni a csalást, a hamisságot vagy az igazságtalanságot valamilyen politikai, adminisztratív, avagy nemzeti cél szolgálata érdekében.

Akár az államon belül a vezetők és az irányított réteg kölcsönös kapcsolatáról, akár az állam más államokhoz való viszonyáról van szó, az őszinteségnek, becsületességnek és igazságosságnak mindig az anyagi előnyök előtt kell állnia. Az államnak is az egyénekhez

16. Ezen és más releváns pontok részletesebb tanulmányozásához lásd: „Islamic Law and Constitution” 4. fejezet IV-V. rész és 5. fejezet III-V-VI. rész, 6. fejezet IV. rész. (A kiadó)

hasonló kötelességei vannak: minden szerződést és normát el kell ismernie az üzleti vállalkozásokban, a kötelességeket és a jogokat nem szabad elfelejtenie és mások jogait sem szabad semmibe vennie; a hatalmat és az állami apparátust a jog fenntartására kell használni, nem pedig az igazságtalanság gyakorlására, a kötelességeket szentnek kell tekinteni és lelkiismeretesen végre kell hajtani azokat. A hatalmat Isten bizalma megnyilvánulásának tekintve kell gyakorolni abban a biztos tudatban, hogy a túlvilágon majd Isten előtt számot kell adni a cselekedeteikről.

3. Alapvető jogok

Noha az iszlám állam a világ bármely részén létrehozható, az iszlámnak nem szándéka, hogy az emberi jogokat vagy bizonyos privilégiumokat saját államának földrajzi határai közé szorítsa.

Az iszlám általános érvényű jogokat is megállapít¹⁷ az egész emberiség számára, amelyeket minden körülmények között be kell tartani, és amelyekre vigyázni kell, függetlenül attól, hogy az érintett fél egy iszlám állam területén belül vagy kívül tartózkodik, s hogy háborúban vagy békében áll-e azzal.

Az emberi vér minden esetben szent, s nem folyhat igazságtalannul. Megengedhetetlen a nők, a gyerekek, az idős emberek, a betegek vagy a sebesültek elnyomása.

A nők méltóságát és tisztaságát minden körülmények között tisztelni kell. Az éhezőket meg kell etetni, a ruhátlanokat fel kell öltöztetni, a sebesülteket és a betegeket orvosi ellátásban kell részesíteni függetlenül attól, hogy az iszlám közösségbe tartoznak-e vagy sem vagy akár annak ellenségei. Ezeket néhány más rendelkezéssel együtt az iszlám alapjokként biztosítja mindenki számára, aki az emberi társadalom tagjaként egy iszlám állam alkotmánya alatt él. Az iszlámban az állampolgárság joga sem csak azokra korlátozódik, akik egy állam határain belül születtek, hanem minden muszlimnak jár, születési helyétől függetlenül. Tehát egy muszlim ember abból kifolyólag, hogy muszlim, polgára lesz egy iszlám világnak, amint azzal a szándékkal teszi lábát annak földjére, hogy ott akar élni; s így állampolgári jogait azokkal együtt élvezzi, akik születésük alapján szerezték meg azt.

17. E pont részletes tárgyalásához lásd. Mawdudi: „Fundamental Rights of Man” és „Islamic Law and Constitution” 6. fejezet VII. rész, 7. fejezet IX. rész (a kiadót).

Az állampolgárságnak ezért a világon létező minden iszlám országban ugyanolyan érvényűnek kell lennie és a muszlimoknak nincs szükségük útleveleire ahhoz, hogy az egyik iszlám országból a másikba utazzanak. Az iszlám államban minden muszlim megválasztható bármely pozíció betöltésére – a legfelelősségteljesebbre is – tekintet nélkül nemzeti hovatartozására, bőrszínére és társadalmi helyzetére.¹⁸

Az iszlám megfelelő jogokat határozott meg az iszlám ország határain belül élő nem muszlim lakosság számára is. Ezek szükségszerűen az iszlám alkotmány részét képezik.¹⁹ Az iszlám terminológiájában a nem muszlim polgárokat dhimminek (szövetséges) nevezik, ami azt jelenti, hogy az iszlám állam szövetségesnek tekintti őket és garantálja védelmüket. Egy dhimmi (nem muszlim állampolgár) életét, tulajdonát és becsületét éppen úgy védelmezni kell, mint a muszlim polgárokét.

A polgári és büntetőjog tekintetében a muszlim és nem muszlim polgárok között a legkisebb különbség sincs. Az állam nem avatkozik be a nem muszlimok személyes törvényeibe. Teljes lelkiismereti és vallásszabadságot élveznek és lehetőségük van vallási rituáléikat és szertartásaikat olyan úton és módon gyakorolni, ahogy csak kívánják.

Nemcsak hirdethetik saját vallásukat, hanem még arra is jogosultak, hogy a törvény és az illendőség által megszabott határokon belül az iszlámot kritikával illessék. Számukra – ebből a szempontból – biztosított jogok nem korlátozottak. Azonban az országban a polgári jogokat tiszteletben kell tartaniuk és kritikájukat az állam minden polgárára vonatkozó kereteken belül kell gyakorolniuk.

Az iszlám állam által a dhimmiknek biztosított jogok visszavonhatatlanok. Csak akkor lehet megfosztani ezektől a nem muszlimokat, ha megszegték a számukra állampolgárságot biztosító szövetséget. Egy nem muszlim állam akármilyen gonosz elnyomásban is részesíti saját muszlim polgárait, egy iszlám államnak nem megengedett, hogy emiatt az ő nem muszlim lakosságán akár csak a legkisebb mértékben is elégtételt vegyen. Ez olyannyira kötelező érvényű, hogy ha egy nem muszlim állam határain kívül minden muszlimot lemé-

18. Néhány pontot, amelyre itt utalás történt, csak akkor lehet megvalósítani, ha az iszlám állam elnyerte végleges formáját. Az átmeneti időszakban mindent megtesznek, hogy a lehető legjobban megközelítsék ennek megvalósítását. Az iszlám államot lépésről lépésre kell berendezni, nem jöhet létre egyik napról a másikra.

19. Lásd részletesebben: „Islamic Law and Constitution” 8. fejezet (a kiadói).

szárolnak, az iszlám állam feleletül nem onthatja alaptalanul egyetlen, a határain belül élő nem muszlim polgára vérért sem.

4. A végrehajtói és törvényhozói hatalom

A kormányzási ügyekkel járó felelősséget az iszlám államban az emírré (vezér vagy államfő) bízzák, akit egy modern demokrata állam elnökéhez vagy miniszterelnökéhez lehet hasonlítani. Minden felnőtt férfi és nő, aki hisz az alkotmány alapelveiben az államfő választásakor jogosult a szavazásra.²⁰ Emírré választani azt lehet, aki az iszlámról való tudásának és a vallás helyes értelmezésének köszönhetően a polgárok többségének bizalmát élvezzi; az istenfélelem tulajdonságával megáldott és államférfiúi adottságokkal is rendelkezik. Röviden: erényeivel és képességeivel is ki kell tűnnie.

A népnek ezen kívül még választania kell egy tanácsadó testületet (súra) is, amely segíti az emírt hivatalában, és szükség esetén átveszi a vezető szerepet. Az emír köteles az országot e súra tanácsainak megfelelően kormányozni. Az emír csak addig tarthatja meg hivatalát, amíg a nép bizalmát élvezi. Ha elveszti ezt a bizalmat, le kell mondania. Amíg azonban élvezi ezt a bizalmat, jogában áll a hatalom gyakorlása, meghallgatva természetesen a súra (tanácsadó testület) véleményét és tiszteletben tartva a Saria által meghatározott kereteket. Minden polgárnak jogában áll kritikát gyakorolni az emír és a kormány felett, s mindenkinek rendelkezésére áll a vélemény-nyilvánítás minden eszköze.

Az iszlám államban a törvényhozás a Saria által megszabott határok között történik.

El kell fogadni Isten és az Ő Prófétajának (béke legyen vele) utasításait és azokat kell követni. Egyetlen törvényhozói testületnek sem szabad változtatnia, módosítania rajtuk vagy elhagynia belőlük valamit. A két vagy több értelmezést is lehetővé tevő parancsolatok esetében az a teendő, hogy megállapítsák a Saria helyes álláspontját és kikérjék a Saria törvényeiről alapos szaktudással rendelkező emberek véleményét. Az ilyen ügyeket tehát a tanácsadó testület albizottságának adják tovább, amely az iszlám jogot legjobban ismerő emberekből áll. Ennek ellenére a törvényhozásnak még mindig marad egy óriási, olyan kérdéseket érintő terüle-

20. Lásd „Islamic Law and Constitution” 6. fejezet IV., V., VI. rész (a kiadó).

te, amelyekkel a Saria egyetlen konkrét utasítása sem foglalkozik. Ilyen esetekben a tanácsadó testület vagy a törvényhozó testület szabadon és korlátozások nélkül hozhat törvényeket.

A bíróság az iszlámban nem a végrehajtó hatalom ellenőrzése alatt áll. Hatalmának alapja közvetlenül a Saria és csak Istennek tartozik felelősséggel.

A bírókat a kormány nevezi ki, azonban ha egy bíró elfoglalta székét, akkor pártatlan igazságossággal, Isten törvényének megfelelően kell eljárnia az emberekkel szemben.

A kormány alkotmányos szervei és azok tisztségviselői nem élveznek mentelmi jogot a bíráskodás alól, így akár az állam legmagasabb kormányzati hatalmát gyakorló személyiséget is fel lehet szólítani arra, hogy a bíróság előtt – minden más állampolgárhoz hasonlóan – vádlottként vagy tanúként jelenjen meg.

Az irányítók és az irányítottak valamennyien ugyanannak a törvénynek vannak alárendelve, nincs megkülönböztetett bánásmód a státus, a hatalom kiváltsága alapján.

Az iszlám mindig és mindenütt az emberek egyenlőségéért száll síkra és pontosan ugyanehhez az elvhez tartja magát a szociális kérdések, a gazdaság és a politika területén is.

NEGYEDIK FEJEZET

AZ ISZLÁM TÁRSADALMI RENDJE²¹

Az iszlám társadalmi rend alapjai azon a meggyőződésen nyugszanak, hogy minden ember egyenlő és egyetlen testvériséget alkot.

1. Az emberi egyenlőség

Isten egy emberpárt teremtett, hogy elindítsa az emberi életet a földön. A világot ma benépesítő minden ember ettől a pártól származik. A kezdeti stádiumban az első emberpár utódai még egységes közösséget alkottak. Egy vallásuk volt és ugyanazt a nyelvet beszélték. Egyáltalán nem vagy alig különböztek egymástól. Ahogy lassan emelkedni kezdett a számuk, szétszóródtak a földön és növekvő létszámuk természetes következményeként különböző törzsekre és népekre oszlottak. Nyelvük is kezdett eltérni egymástól, öltözködésük módja is megváltozott és életmódjuk egyre inkább különböző lett. Az éghajlat és a környezet hatására sokhelyütt megváltozott a külsejük és a bőrük színe.

Míndezen a különbségek természetes variációk, amelyek a világban valóban előfordulnak. Ezért az iszlám is helytálló ténynek ismeri el őket. Nincs szándékában kiegyenlíteni vagy semmissé tenni ezeket, hanem inkább arra mutat rá, hogy ez az emberek megkülönböztetésének egyetlen eszköze. Az iszlám azonban helyteleníti az emberek között a fentebb említett különbségekből fakadó előítéleteket, amelyek a rasszon, bőrszínen, nyelven, nemzetiségen és hasonlókon alapuló csoportosulások és szövetségek formájában jut kifejezésre. Azokat a különbségeket, amelyeket az emberek között a születés, rang vagy országok szerinti hovatartozás alapján tesznek, az iszlám a butaság bizonyítékának tekinti. Azt hirdeti, hogy ezen a világon minden ember ugyanazoktól az őseiktől származik és ezért testvér; s helyzetét emberi lényként tekintve egyenlő.

Az iszlám az emberek közötti egyenlőség és testvériség gondolatának kifejtése után azt mondja, hogy amennyiben két ember kö-

21. Lásd ehhez még a szerző „Purdah and The Status of Women in Islam” című könyvét (1. kiadás 1973, ford. Al-Ashari M.A.Ph.) és „Studies in The Family Laws of Islam” - kiadta Khurshid Ahmad, Karachi 1961. (a kiadó).

zött valóban van különbség, annak alapja sohasem lehet a rassz, a bőrszín, az ország szerinti hovatartozás vagy a nyelv, hanem csak az ember életfelfogása, vallása és elvei. Ugyanazon anya két gyermeke az életben különböző utakon jár, ha különbözik egymástól a hitük és erkölcsi magatartásmódjuk. Ezzel ellentétben két ember, akik közül az egyik Keleten, a másik Nyugaton él – földrajzilag és fizikailag hatalmas távolság választja el őket egymástól –, ugyanazt az életutat járhatja, ha értékrendjük és erkölcsi magatartásuk azonos. Ezen elv alapján törekszik az iszlám egy elveiben biztosan rögzített, ideológiailag szabályozott társadalom felépítésére, amely élesen különbözik a világban létező nemzeti alapon szervezett és ezért szükségképpen szűk látókörű társadalmaktól. Az iszlám társadalomban nem a születés, hanem a hitvallás és az erkölcsi elv az alapja minden közös törekvésnek. Mindenki, aki Istenben, mint Urában és Parancsolójában hisz, és a Próféta (béke legyen vele) utasításait élete törvényeként fogadja el, csatlakozhat ehhez a társadalomhoz. Mindegy, hogy Afrika vagy Amerika lakója; a szemita vagy az árja rasszhoz tartozik, sötét- vagy világos bőrű, arabul vagy európai nyelven beszél. Minden ember, aki belép ebbe a közösségbe, ugyanazokat a jogokat és ugyanolyan társadalmi státust élvez. Senkit sem veszélyeztet rasszbeli, nacionalista vagy osztály-jellegű diszkrimináció. Nem érvényes az „érinthesetlenség parancsa”, senki sem lesz tisztátalan a másik ember kezének érintésétől. Nincsenek ezen alapuló korlátozások a házasságkötésekben, az evés és ivás területén, valamint a társadalmi érintkezésben. Senkit sem tekintenek foglalkozása vagy születése miatt alantasnak vagy közönségesnek.

Egy ember sem támaszthat igényt különleges jogokra származása vagy kasztbeli hovatartozása miatt. Az ember érdemeit nem családi kapcsolatait vagy gazdagsága alapján mérik, hanem egyedül attól teszi függővé, hogy erkölcsi viselkedése jobb-e a többiekénél, illetve jámborságban és becsületességben felülmúl-e másokat.

Egy olyan társadalmi berendezkedés, amely a földrajzi választóvonalakat, rasszbeli és nyelvi határokat úgy hidalja át, mint ahogy ezt az iszlám társadalom teszi, a világ minden részén bevezethető. Ilyen alapon lehetséges a világ összes emberét átölelő testvériség létrehozása.

A rasszokra vagy a nemzetiségekre épülő társadalmakba csak olyan emberek léphetnek be, akik egy bizonyos rasszhoz vagy egy bizonyos néphez tartoznak; akik pedig nem tartoznak hozzájuk, azoknak az orruk előtt becsapják az ajtót. Ennek az ideológiailag szabályozott társadalomnak azonban mindenki tagja lehet, aki leteszi a

hitvallást, elfogadja az azzal összefonódó mértékeket, s így a közösségbe újonnan lépőnek ugyanazok lesznek a jogai, mint mindenki másnak. Ami azokat illeti, akik nem ismerik el a hittételeket, azokat a közösség ugyan nem fogadhatja be, de kész arra, hogy a tolerancia és testvériség szövetségét tartsa fenn velük és biztosítsa számukra az alapvető emberi jogokat. Egyértelmű, hogy egy édesanyától származó két gyermek életmódja más és más lesz, ha gondolataik különbözőek; ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy megszűnnének testvérek lenni. Éppen ilyen módon két, egymástól hitben, elvekben és ideológiában eltérő emberi közösség vagy két ugyanazon országban élő embercsoport társadalmi rendje biztosan különböző lesz, noha az emberiség közössége összekapcsolja őket.

Az iszlám társadalom ezért a nem muszlim közösségeknek és csoportoknak a szociális és kulturális jogok olyan teljes élvezetét nyújtja, amely az emberiség közösségének alapján egyáltalán lehetséges.

Az iszlám társadalmi rend ezen alapelveinek ismertetése után vesszünk egy pillantást a társadalmi kapcsolatok és viszonyok elveire és formáira, amelyekre az iszlám kezdettől fogva különösen nagy súlyt helyezett.

2. A család intézménye

Az emberi társadalom legfontosabb és legalapvetőbb intézménye a családi kötelék. Egy férfi és egy nő házasságából, s ebből a kapcsolatból születő új generációból keletkezik a család. A családok között rokonsági és közösségi kapcsolatok alakulnak ki, amelyek fokozatosan egy nagy társadalom formáját öltik. A család az a közeg, amelyben az egyik generáció felkészíti a következőt az emberi civilizáció szolgálatára és a társadalmi kötelességek odaadó, becsületes és lelkes teljesítésére.

Ez az intézmény nemcsak újoncokat állít az emberi kultúra megtartására és fejlesztésére, hanem annak őrzője is. A megelőző generációnak mindig komoly kívánsága, hogy az őket felváltók jobbak legyenek, mint ők maguk. Ebből a szempontból a család valóban az előrelépés, a fejlődés, a jólét és az emberi civilizáció ereje legjelentősebb forrásának tekinthető.

Ezért az iszlám, a számos társadalmi kérdés között, különösen nagy figyelmet szentel a családnak és arra törekszik, hogy ezt a fontos társadalmi egységet a lehető legegészségesebb és legerősebb

alapokra helyezze. Az iszlám felfogása szerint a férfiak és nők közötti kapcsolat helyes formája a házasság, mert a házastársi közösségben mindkét fél igyekszik eleget tenni társadalmi felelősségének és ezáltal jön létre a család. A szexuális féktelenséget és felelőtlen magatartást az iszlám nem engedi érvényesülni „ártalmatlan időűzésként” vagy megszokott kihágásként; hiszen ezek olyan cselekmények, amelyek az emberi társadalom alapkövét rengetik meg. Az iszlám ezért minden házasságon kívüli szexuális kapcsolatot bűnösnek, tilosnak (haram) és az iszlám törvényei szerint büntetendőnek ítél. A kihágás e formájáért kemény fenyítést ír elő azért, hogy az ilyen hibás viselkedés ne terjedjen el általánosan. Egyidejűleg arra törekszik, hogy a társadalmat megtisztítsa és megszabadítsa mindazoktól a tényezőktől, amelyek az ilyen felelőtlen tettekre késztetnek vagy arra alkalmat adhatnak. A nők és a férfiak szabad érintkezésének tilalma, az illetlen zene és képek elleni fellépés, s az obszcenitás és a szexuális tévelygések elterjedését gátló intézkedések mindegyike ezt az ügyet szolgálja. Egyedüli céljuk a család intézményének védelme és erősítése. A társadalmi kapcsolatnak e formáját (a házasságot) nem csupán megengedettnek tekinti, hanem jó és erkölcsös viszonyként, sőt Isten szolgálatának egyik formájaként támogatja és erősíti is. A felnőtt ember agglegénységét az iszlám helyteleníti és felszólít minden fiatal embert, hogy vállalja a házasság társadalmi felelősségét, ahogyan azt az ő szülei is megtették egykor. Az iszlám az askézist és a szigorú cölibátust nemcsak hibának tekinti, hanem egyenesen tévelygésnek és az eredeti emberi hajlamtól való eltávolodásnak és a mindent magában foglaló isteni terv elleni lázadásnak tartja. A leghevesebben elítél minden szokást, ceremóniát vagy megszorítást is, amely a házasságkötést megnehezíti és azt fárasztóvá teszi. Az iszlám szándéka az, hogy a házasságkötést egyszerűvé tegye, ellenben az erkölcstelenséget a társadalomban a lehető legjobban megnehezítse, nem pedig fordítva, ahogy ez a legtöbb mai társadalomban történik. Az iszlám a házasságkötést néhány közeli rokon kivételével minden más közelebbi és távolabbi rokon és ismerős között törvényileg megengedettte tette. Felszámolt minden kasztbeli és más különbséget. Elrendelte, hogy a mahr (hozomány) alacsony és megfelelő összegként kerüljön megállapításra, hogy a vőlegény könnyen elő tudja teremteni azt. Az iszlámban a házasságkötéshez sem pap, sem pedig anyakönyvvezető nem szükséges. Az iszlám társadalomban a házasságkötés sima és egyszerű eljárás, amely két tanú jelenlétében mindenütt elvégezhető, noha az is kíváncsatos, hogy a megkötött házasságot ne tartsák ti-

tokban. Ennek az az oka, hogy a társadalomnak tudnia kellene, hogy egy pár mostantól jogosult a közös házaséletre.

A családon belül az iszlám a férfinak rendelt előljáró szerepet, hogy ő az otthon fejeként fenn tudja tartani a rendet és a fegyelmet. Az asszonytól az iszlámban elvárják, hogy hallgasson férjére, gondoskodjon az ő és a gyerekek kényelméről, jó közérzetéről; a gyerekeknek pedig illendően kell viselkedniük szüleikkel szemben. Az iszlám nem tartja helyesnek a laza, összetartás nélküli családi rendszert, amelyben nincs tekintély, ellenőrzés és fegyelem, s amelyben senki sem felelős egyértelműen a helyes viselkedésért, s a családtagok irányításáért. A nyugodt rendet csak központi tekintély által lehet fenntartani, s az iszlám nézete szerint a családban az apa helyzete a legmegfelelőbb erre a feladatra. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a férjnek felesége zsarnokának és elnyomójának kellene lennie, a nő pedig tehetetlenül ki lenne szolgáltatva neki. Az iszlám felfogás szerint a házasságban való együttélés igazi szelleme a szeretet, a megértés és a kölcsönös figyelem. Az asszonyra az hárult, hogy kövesse férjét, a férjre az bízott, hogy előjogait a család javára fordítsa és feleségével szeretetteljesen, gyengéden és szelíden bánjon.

Az iszlám a házastársi köteleket ugyan erősnek tekinti, de nem felbonthatatlannak. Csak addig javasolja e kötelek érvényben tartását, amíg az szereteten alapul vagy legalábbis fennáll benne egy hosszú távú együttlét lehetősége. Ha ez a lehetőség megszűnik, megadja a jogot a férfinak a válásra, a nőnek a szakításra, s ha a házasság szenvedés és harag forrása lett, megadja az engedélyt az iszlám bíróságnak, hogy a házasságot semmisnek nyilvánítsa.

3. Rokonok és szomszédok

A közvetlen családi kör után a következő, valamivel tágabb társadalmi csoport a hozzátartozók és vérrokonok köre. Akik közös szülőktől származnak, közös testvéreik vannak vagy akiket sógori viszony kapcsol össze, azoknak az iszlám felfogás szerint jóindulattal kell viseltetniük egymás iránt, együtt kell működniük, kölcsönösen segíteniük és támogatniuk kell egymást. A Korán több helyen kötelességként írja elő a hozzátartozókkal való jó bánásmódot.

A Próféta (béke legyen vele) tanításaiban (hadísz) is hangsúlyt kap a rokonokkal való helyes bánásmód és ezt a legnagyobb jótettek közé sorolják. Az iszlámban nagy rosszállást vált ki, ha valaki a rokonainak

hátat fordít vagy közömbösen bánik velük. Ez azonban nem azt jelenti, hogy az iszlámban erény, ha a rokonokkal pártosak vagy méltánytalanul elnézőek vagyunk. Az ilyen jellegű pártosság vagy támogatás, amely valószínűleg igazságtalansághoz vezet, az iszlám ellenére van és a tudatlanság (dzsáhilíjja) tetteként elítélendő. Ugyanígy ellenkezik az iszlámmal az is, ha a kormány egyik tagja vagy egy állami tisztviselő a rokonságát közköltésen támogatja vagy kedvez nekik a hivatalos döntésekben. Ez valóban igazságtalan cselekedet lenne. A rokonokkal szemben az iszlám által előírt helyes bánásmódnak az érintettek személyes terhére kell történnie és nem szabad átlépni a tisztesség és az igazságosság határait.

A rokonok után következnek a szomszédok. Az iszlám három csoportba osztotta őket:

1. szomszédok, akik egyúttal rokonok is,
2. idegen szomszédok,
3. véletlenszerű vagy időleges szomszédok, akikkel egy ideig együtt élünk vagy utazunk.

Valamennyien megérdemlik az együttérzést, a jóindulatot, az udvarias és illemtudó viselkedést. A Próféta (béke legyen vele) azt mondta: „Gábiel angyal annyira a lelkemre kötötte a szomszéd jogait, hogy azt gondoltam, talán még örökösödési joga is van.” (al-Bukhári és Muszlim). Egy másik hadíszban azt mondta a Próféta (béke legyen vele): „Allahra! Nem hívó! Allahra! Nem hívó! Allahra! Nem hívó!” Megkérdezték a Próféta (béke legyen vele): „Allah Küldötte, ki az?”. Azt felelte: „Az, akinek igazságtalanságától (gonoszságától) tart a szomszédja.” (al-Bukhári és Muszlim).

Megint másik alkalommal azt mondta a Próféta (béke legyen vele), hogy „az, aki jóllakik, miközben szomszédja éhezik, nem hívó ember” (al-Bukhári). Máskor egy asszonyról meséltek a Próféta (béke legyen vele), aki éjszaka imádkozik, nappal böjtöl és jót cselekszik, adakozik, de bántja szavaival a szomszédait. Allah Küldötte (béke legyen vele) azt mondta: „Nincs semmi jó őbenne (nincs jótette), ő a Tűz lakói közül való”. Meséltek neki egy másik asszonyról is, aki (ugyan nem volt olyan buzgó az istentisztelet dolgaiban), de elvégzi az előírt imádkozásokat, és aludt-tejet ad adományként és nem bánt senkit. Allah Küldötte (béke legyen vele) azt mondta: „Ő a Paradicsom lakói közül való.” (al-Bukhári).

A Próféta (béke legyen vele) olyan nagy hangsúlyt helyezett a jó szomszédi viszonyra, hogy azt tanácsolta: ha egy muszlim a gyer-

mekeinek gyümölcsöt vásárol, akkor vagy ajándékozzon belőle a szomszédainak is vagy pedig ne tegye a gyümölcshéjat az ajtó elé, nehogy a szomszédban felmerüljön a nélkülözés érzése.²²

Egy másik alkalommal azt mondta a Próféta (béke legyen vele): „A legjobb barátok Allah előtt azok, akik a legjóságosabbak barátaikhoz és a legjobb szomszédok Allah előtt azok, akik a legjóságosabbak szomszédaikhoz.” (At-Tirmidi). Az iszlám azt kéri tehát, hogy minden szomszéd barátságos és segítőkész legyen egymással, osztozzanak meg örömeikben és bánatukban. Elvárja tőlük, hogy társadalmi kapcsolatban álljanak egymással, amelyben egyikük a másikukra hagyatkozhat és mindegyikük biztonságban érezheti magát szomszédai között életére, tisztességére és tulajdonára nézve. Az olyan társadalmat, amelyben két azonos helyen élő, egymástól csupán egy fallal elválasztott ember nem érdeklődik egymás iránt és nincs bizalma egymásban, nem lehet iszlám társadalomnak nevezni.

A szomszédok után az emberek közötti kapcsolatok tág köre következik, amely átfogja az egész társadalmat. A legfontosabb alapelvek, amelyek alapján az iszlám irányítani igyekszik társadalmi életünket, a következők:

1. *„Segítsétek egymást a jámborságban és az istenfélelemben, de ne legyetek egymás segítőtársai a bűnben és a túlkapásban!” (Korán 5: 2)*
2. *„Ti vagytok a legjobb közösség, amely létrejött az embereknek. Megparancsoljátok azt, ami helyénvaló, és megtiltjátok azt, ami elvetendő, és hisztek Allahban.” (Korán 3: 110)*
3. *„Óvakodjatok a rossz feltételezéstől! Bizony a rossz feltételezés a leghazugabb beszéd. Ne keressétek egymás hibáit, ne*

22. Ez a hadisz nagyon részletesen ír a szomszédal szembeni kötelezettségről. Tabaráni azt meséli, hogy egyik társa megkérdezte a Próféta (béke legyen vele): „Ó, Allah Próféta! Milyen jogai vannak egy szomszédnak a másik szomszédjára nézve?” A Próféta (béke legyen vele) így válaszolt: „Ha kölcsönt kér tőled, add meg neki; ha szűksége van a segítségedre, állj mellé. Ha beteg, látogasd meg; ha szükségbe jut, igyekezz enyhíteni baján. Ha jó hírt kap, gratulálj neki; ha valamilyen szerencsétlenség éri, a te kötelességed, hogy vigasztald; ha meghal, menj el a temetésére. Ne építsd a falaidat olyan magasra, hogy azok elfogják a levegőt és a napot a szomszéd háza elől, még ha neki nem is lenne kifogása ez ellen. Ne gerjeszd szomszédod étvágyát ízletes ételeid illatával, inkább küldj neki belőlük; ha gyümölcsöt viszel haza, adjál belőle a szomszédoknak is vagy pedig dugd el előlük, hogy ne láthassák azt és ügyelj arra, hogy a gyerekeid ki ne vigyék azt a házból, nehogy csalódottak legyenek a szomszéd gyerekek.”

kémkedjete, ne vetélkedjete (az evilági dolgokban), ne irigykedjete egymásra, ne gyűlölkedjete és ne fordítsatok hátat egymásnak (ne szakítsátok meg a kapcsolatot egymással)! Legyetek, ó Allah szolgálói, testvérek!” (al-Bukhári és Muszlim).

4. „Teljes a hite annak, aki Allahért szeret, Allahért utál, Allahért ad és Allahért nem ad.”²³ (al-Bukhári).
5. „Elhagyta az iszlámot '(többé már nem muszlim) az, aki egy zsarnokot támogat és erősíti őt, miközben tudja, hogy az az ember zsarnok (igazságtalan).”
6. „Támogatni a közösséget, akkor amikor rossz úton jár olyan, mint a kútba esett teve, amely hiába próbál kiszabadulni.” (Abu Daúd)
7. „Egyikőtöknek sem teljes a hite, amíg nem szeretné (kívánja) azt a hittestvérének, amit saját magának szeretne (kíván).” (al-Bukhári és Muszlim).

23. Barátságunk és összekülönbözésünk csak az isteni tetszés elnyeréséért történjék; akármit is adunk azért adjuk, mert Isten azt akarja, hogy adjunk és akármit is tartunk meg, tartsuk meg azért, mert Isten nem kívánja, hogy odaadjuk.

ÖTÖDIK FEJEZET

AZ ISZLÁM GAZDASÁGI ALAPELVEI²⁴

Az iszlám a gazdaság területén felállított néhány alapelvet és megszabott bizonyos határokat az emberi tevékenység számára, hogy a termelés, az árucseré és a tulajdoneloszlás általános rendszere megfeleljen az igazságosság és a mértékletesség elveinek. Az iszlám nem foglalkozik a termelés korszakhoz kötött módszereivel és technikáival vagy a szervezési kérdések részleteivel. Az ilyen módszerek mindig az adott korhoz igazodnak és a közösség igényeivel és szükségleteivel, valamint az adott gazdasági helyzet lehetőségeivel összhangban alakulnak. Az iszlám azt kívánja elérni, hogy az általa megállapított alapelvek a mindenkorai gazdasági tevékenység formájától vagy mechanizmusától függetlenül minden körülmények között, minden korban állandóan érvényesek legyenek és elsődleges helyet foglaljanak el.

Az iszlám felfogása szerint Isten a Földet és rajta mindent az emberiség számára teremtett. Ezért minden ember ősi joga azon törekvés, hogy megkapja saját részét ezen a világon. Ez mindenkinek egyformán joga, senkit nem lehet megfosztani ettől, senkinek sem szabadna a másikkal szemben előnyt élveznie. Az iszlám álláspontja szerint egyetlen embert, rasszt vagy osztályt sem lehet korlátozni életformája vagy foglalkozása megválasztása szempontjából. A gazdaság területén mindenkinek egyenlő esélye van. Az iszlámban megengedhetetlen bármely előny vagy hátrány érvényre juttatása, amely a létfenntartás egy bizonyos módján egy bizonyos személy, osztály, rassz vagy emberek egy csoportja számára monopólium kialakításához vezet.

Minden embernek joga van törődnie az Isten által kínált javak neki jutó részével a Földön. Az iszlám biztosítja, hogy ez a fáradozás az esélyegyenlőség és az emberek között igazságosan elosztott lehetőségek alapján történhessen.

24. Ez a szerző 1948. március 2-án a Pakisztáni Rádióban elhangzott előadásának új és átdolgozott fordítása. Akik Mawdudinak az iszlám gazdasági rendszerről írott műveit behatóbban akarják tanulmányozni, keressék a következő könyveket: „Economic Teachings of The Quran”, „A History of Muslim Philosophy” - kiadta M. M. Sharif, Otto Harrassowitz Kiadó, Wiesbaden 1963. I. kötet 2. könyv, IX. fejezet 178-190 old. „Islam and Modern Ideologies” (urdu) Lahore; „The Problem of Interest” (urdu) Lahore és „Islam and Social Unjustice” (urdu) Lahore (a kiadó).

1. Jog a magántulajdonra

A természet ingyen rendelkezésünkre álló és közvetlenül felhasználható adományaiból mindig szabadon vehetünk és mindenkinek joga van szükségleteinek megfelelően használni ezeket. A folyók és a kutak vizét, az erdei fákat, a vad növények gyümölcseit, a vadon nőtt füveket és takarmányt, a levegőt, a dzsungelben élő állatokat, a földfelszín alatti ásványokat és más természeti kincseket senki sem foglalhatja le, s nem is korlátozhatja senki azok szabad használatát, megakadályozva Isten teremtményeit szükségleteik kielégítésében.

Természetesen megkövetelhető, hogy azok, akik e dolgok közül valamelyiket kereskedelmi célokra akarják használni, az államnak ezért adót fizesse. Illetve a kormány közbeléphet, ha valaki a természet adományaival visszaél. Azonban az egyén előtt nincs akadály, hogy Isten földjéből hasznót hajtson, amíg ezzel mások vagy az állam jogait nem sérti meg.

Nem igazságos, ha valaki abból, amit Isten az emberiség javára teremtett, tulajdont vesz, majd termelés nélkül, kihasználatlan állapotban hagyja.

A birtokot a tulajdonos vagy saját maga kell, hogy használja vagy pedig rendelkezésre kell bocsátania azt, hogy más használhassa. Ezen elv alapján az iszlám azt a véleményt képviseli, hogy a földjét senki sem hagyhatja parlagon három évnél tovább. Ha a tulajdonos maga nem használja azt növénytermesztésre, építkezésre vagy más célra, akkor a földet három év elmúltával elhagyottnak tekintik. Aki ezután használatba veszi az ilyen földet, azt a törvény nem büntetheti ezért, s a kormánynak sem áll jogában, hogy a földet valaki másnak – a korábbi tulajdonost beleértve – adja át.²⁵

25. Abu Juszuf Imám (Allah békéje legyen vele) tudósít „Kitab al-Khirádzs” című könyvében a következő hadísról, amelyet Tawossz hagyott ránk:

„Az elhagyott földdarab (amelynek nincs gazdája) Istené, az Ő Próféta-jáé s azután a tiéd. Az elhagyott földdarab annak a tulajdonába kerül, aki megműveli azt, s az, aki három egymást követő éven át nem használja azt, az említett idő letelte után nem tarthat rá jogot többé.”

Egy másik, Szalem Ibn Abdulah Zahri által elmondott hadiszban arról tudósít Abu Juszuf, hogy Omár kalifátusának idején egyszer a szószékről hirdette:

„Az elhagyott föld annak a tulajdonába kerül, aki használja azt; és az, aki három évig műveletlenül hagyja azt, nem tarthat rá jogot többé.” (a kiadó).

Az, aki egy telket vagy földterületet közvetlenül tulajdonába vesz és műveli azt, törvényes jogot nyer rá. Ha például valaki tulajdonává tesz egy üres földdarabot, amely korábban senkinek sem volt a birtokában és produktív tevékenységet folytat rajta, akkor nem lehet tőle bírói döntéssel elvenni azt.²⁶

Így keletkezett a világon minden tulajdonjog. Amikor az ember megjelent a Földön és a népesség még csak nagyon lassan növekedett, mindenki számára minden elérhető volt. Aki valamit a tulajdonába vett és azt valamilyen formában hasznosíthatóvá tette, tulajdonos lett. Azaz ő szerezte meg a jogot arra, hogy azt személyes céljaira használja és másoktól fizetséget követeljen, ha azok is használni akarják azt. Ez az ember minden gazdasági tevékenységének alapja, s nincsen rajta semmi megbolygatni való. Az ilyen tulajdonjog, amely megengedett és törvényes úton szereshető meg, minden körülmények között méltányolandó. A tulajdonjog megszerzése előtt azonban meg kell vizsgálni, hogy az adott tulajdonjog törvényesen érvényben van-e, mert a törvény alapján az érvénytelen tulajdonjogot kétségtelesen fel kell bontani. Azonban sem az államnak, sem a törvényhozói testületnek nem áll a jogában az emberek érvényes tulajdoni jogának bírói döntéssel való felbontása vagy egyesek tulajdonának kisajátítása, illetve bármiféle beavatkozás a tulajdonosi jogba, hacsak nincs valamilyen törvényes ok erre.

Az iszlám nem helyesel semmiféle gazdaságpolitikát, amely a Saria által meghatározott jogokat hatályon kívül helyezi, még akkor sem, ha annak haszna csábítónak tűnik, s a közjó növelésével kecsegtet. Az iszlámban nagyon fontos a szociális igazságosság és valamennyi ember jóléte, de ezek követése nem mehet a Saria által megszabott jogok rovására. A Saria személyes tulajdonjogra vonatkozó korlátozásait igazságtalanság leépíteni vagy túlzottan megszigorítani a társadalom kollektív jóléte érdekében. Éppen így igazságtalan olyan korlátozások és kikötések hozzáfűzése is, amelyek nem illenek bele az iszlám törvényrendbe. Az iszlám állam egyik kötelessége az, hogy védje az egyének legális (Saria szerinti) jogait és biztosítsa, hogy a társadalommal szembeni kötelezettségeiket a törvényben előírányozottaknak megfelelően betöltsék. Így gondoskodik az iszlám az individualizmus és a kollektivismus közötti egyensúlyról.

26. Abu Juszuf Imám mondta a fent említett hadíszból levezetett mondatot:

„A mi (azaz a hanafita) nézetünk szerint annak van törvényes joga a földre, amely korábban senkié sem volt, aki termővé teszi azt.”

2. Az egyenlőség problémája

Ha a természet csodáira és azokra az áldásokra tekintünk, amelyekkel Isten az embereket ellátta, el kell ismernünk, hogy Isten adományainak és kedvezményeinek elosztásánál nem egyenlően gondolt mindenkire, hanem az Ő végtelen bölcsességében egyeseket előnyben részesített másokkal szemben. Szép alkat, kellemes hang, kiemelkedő fizikai és szellemi tulajdonságok stb. nem egyforma mértékben jutottak minden embernek. Éppen így van ez az élethez szükséges anyagi javakkal is. Az emberi természet úgy van felépítve, hogy az emberek szokásaiban és életszínvonalában jelentkező sokféleség, különbözőség és egyenlőtlenség a világ legtermészetesebb dolgának tűnik. A különbözőség az élet fűszere, ez képezi az emberi törekvések és a jó tulajdonságok hajtóerejét. Ebből következően minden szándék és ideológia, amely az emberiségre valamiféle mesterséges gazdasági egyenlőséget akar ráerőltetni hamis, irreális és megvalósítása lehetetlen.

Az egyenlőség, amelyért az iszlám síkra száll, az esélyegyenlőség a biztos megélhetésre és a jólét fokozataiban való előrelépés lehetőségében. Az iszlámnak nem az a szándéka, hogy a társadalomban törvényes, funkcionális vagy tradicionális fogyatékoságok legyenek, amelyek megakadályozzák az egyént abban, hogy képességének és tehetségének megfelelő életszínvonal elérésére törekedjen, sem pedig az, hogy olyan szociális különbségek keletkezzenek, amelyek célja egy bizonyos osztály, rassz, dinasztia vagy egy embercsoport privilégiumának védelme. Az olyan elgondolások és ideológiák, amelyek a hagyományos érdekeket szolgálják vagy egy bizonyos csoport hatalomra kerülését igyekeznek elérni, az iszlámmal ellentétben állnak és gazdasági rendjében nem kaphatnak helyet. Az ilyen mozgalmak ugyanis arra törekszenek, hogy erőszak és mesterséges eszközök alkalmazásával természetellenes egyenlőtlenséget állítsanak az eredeti korlátozott egyenlőtlenség helyére, amely a társadalomban minden törekvés hajtóerejét adja. Az iszlám tehát arra törekszik, hogy kiirtsa ezeket és a gazdaságot a természetes alapokra helyezze vissza, s így az esélyegyenlőség mindenki számára biztosítva legyen. Egyidejűleg az iszlám abszolút mértékben elutasítja azok véleményét, akik a termelőeszközök és a termelés gyümölcsei tekintetében teljes egyenlőséget akarnak kikényszeríteni, mert ez a nézet a korlátozott természetes egyenlőtlenséget mesterséges egyenlősdivel akarja felváltani.

Az a rendszer felel meg a leginkább az emberi természetnek, ahol a gazdasági versenyben minden ember mindenki számára láthatóan és olyan körülmények között vesz részt, amelyeket Isten biztosított a számára. Aki egy repülőgépet örökölt, az annak segítségével dolgozhat tovább, míg annak, akinek csak a saját lába jutott, gyalog kell tovább haladnia.

A társadalmi törvényeknek nem szabad olyannak lenniük, hogy a repülőtulajdonosnak örökre monopóliumot biztosítanak a tulajdonára és a gyalogosnak lehetetlenné tegyék, hogy valaha is repülőgéphez jusson; sem olyanok nem lehetnek, hogy a verseny minden résztvevője számára egy meghatározott ponton és pontosan ugyanazon körülmények között kezdődjön, s kényszerűségből valamennyien végig egymáshoz legyenek láncolva. Éppen ellenkezőleg, a gazdasági törvényeknek olyanoknak kell lenniük, hogy a gyalogosnak, aki a verseny kezdetén nehéz körülmények között indult, lehetővé váljék, hogy repülőgépre tegyen szert és birtokolja azt, ha versenyszelleme és képességei alkalmassá teszik erre.

A törvényeknek továbbá olyanoknak kell lenniük, hogy az, aki példánkban a repülőgépet örökölte, a versenyben maradjon le és akár veszítse is el a gépét, ha tehetetlensége, alkalmatlansága és ügyetlensége ezt eredményezi. A munkát és a törekvést jutalmazni, a tétlenséget büntetni kell.

3. Szociális igazságosság

Az iszlámnak nem szándéka, hogy a gazdasági verseny a hűvös pártatlanság, az erkölcsi semlegesség és a társadalmi apátia légkörében menjen végbe. Sokkal inkább kívánatos, hogy a gazdasági verseny résztvevői udvariasan viselkedjenek és legyenek tekintettel egymásra. Az iszlám egyrészt arra törekszik, hogy erkölcsileg megalapozott rendelkezéseivel az emberek között a kölcsönös szeretet és rokonszenv érzésének kialakulásához járuljon hozzá és a gyengék is segítséget kapjanak, akik képtelenek a győzelemre. Ezzel párhuzamosan törekszik a társadalomban egy olyan permanens szervezet létrehozása is, amely segítséget és támogatást biztosít azoknak, akik nem rendelkeznek a megélhetésükhöz szükséges javakkal.

Azok az emberek, akik képtelenek részt venni a gazdasági versenyben, ettől a szociális létesítménytől kaphatják meg a nekik járó részt. S azok, akik azért szorulnak támogatásra, hogy a gaz-

dasági versenybe bekapcsolódjanak, szintén ettől a szervezettől (intézménytől) kaphatnak segítséget.

Ezért adatott az iszlámban az a törvény, amely szerint minden tulajdon és befektetett összeg értékéből évente 2,5 %-ot (zakát) adóként kell befizetni; a mezőgazdasági járulékból 5-10%; bizonyos ásványi termékekből 20% a fizetendő összeg. Az évi zakát megfizetése a tenyésztett állatok után is szükséges, ha az állatok száma meghalad egy bizonyos minimumot. Az így összegyűlt zakát a szegények, az árvák és a nincstelenek támogatására szolgál. Ez a társadalombiztosítás egy formáját képezi, amelynek a segítségével az iszlám társadalomban senkinek sem kell a legszükségesebb dolgokat nélkülöznie. Senkit sem szabad az éhhaláltól való félelme miatt arra kényszeríteni, hogy egy gyáros vagy egy nagybirtokos által diktált, számára hátrányos munkakörülményeket fogadjon el. S egy ember egészségi állapota sem romolhat egy bizonyos szint alá a megfelelő orvosi vagy kórházi ellátás hiánya miatt.

Ami az egyén társadalommal szembeni helyzetét illeti, az iszlám ebben is egyensúlyra törekszik: megköveteli minden ember individuális szabadságát, egyidejűleg azonban biztosítja, hogy ez a szabadság ne érintse károsan a közösség, mint egész érdekeit, hanem járuljon hozzá annak növekedéséhez, nyugalmához és rendjéhez.

Az iszlám nem helyesel semmilyen politikai vagy gazdasági szervezetet vagy rendszert, amelynek az a célja, hogy az egyén identitását a közösségben feloldja és így megfossza őt személyiségének és képességének helyes kibontakozásának szabadságától. Egy ország egyes termelőeszközeinek államosítása elkerülhetetlenül az egyén társadalom által történő elpusztítását eredményezi. Ilyen körülmények között az egyén individualitásának fenntartása és fejlesztése rendkívül nehéz, ha ugyan nem lesz lehetetlen. Ugyanúgy, ahogy a politikai és szociális szabadság elengedhetetlen szükségyszerűség, a gazdasági szabadság is elengedhetetlen egy kíváncsnak tartott, erkölcsileg megalapozott lét számára. Ha nem akarjuk teljesen megsemmisíteni az ember egyéniségét, társadalmi életünknek elegendő teret kell hagyni, hogy minden ember akadálytalanul megkereshesse a megélhetéséhez szükséges javakat, megőrizhesse lelkiismereti szabadságát és képes legyen erkölcsi és intellektuális képességeinek megfelelően kibontakoztatni saját hajlamait és adottságait. Munkánélküli segélyből vagy mások kegyes adományaiból nem lehet megnyugtatóan élni még akkor sem, ha azok bőségesek is, mert a morális és a lelki

fejlődés lelassulását – amelyhez az ilyen élet vitathatatlanul vezet – sohasem egyensúlyozhatja ki csupán a testi jólét és a kényelem.

Éppen úgy, ahogy az iszlám nem hagy jóvá egy ilyen rendszert, nem áll egy olyan szociális rendszer pártján sem, amely az egyéneknek korlátlan gazdasági és társadalmi szabadságot biztosít és biankó csekkeket állít ki nekik arra, hogy érvényre juttathassák személyes érdekeiket és kövessék céljaikat akár a közösség egészének kárára is, mások tulajdonának kizsákmányolása és jogtalan elsajátítása árán.

E között a két véglet között az iszlám az arany középutat választotta, amely az egyént egyrészt arra szólítja fel, hogy a közösség érdekében bizonyos megszorításokat vállaljon magára, amiért cserébe szabad kezet kap saját dolgainak irányításában. Vállalkozói és versenyszabadságot élvez olyan keretek között, amelyek az egyén és a társadalom jólétét egyaránt garantálják. A jelenlegi keretek között nincs lehetőség a kötelezettségek és korlátozások minden részletének megvívására, ezért megelégszem csupán a körvonalak bemutatásával.

4. Kötelezettségek és korlátozások

Foglalkozzunk először is a megélhetéshez szükséges javak megszerzésének kérdésével! A világon létező jogi és társadalmi rendszerekben sehol sem találunk olyan pontos megfogalmazást, mint ahogy az iszlám a tulajdonszerzés helyes és helytelen útját megkülönbözteti.

A megélhetés biztosításának minden olyan módját világosan elítéli, amely más emberek vagy a társadalom egészének érdekeit morálisan vagy anyagilag sérti.

Az iszlám törvény kategorikusan megtiltja az alkohol és más kábító italok és szerek előállítását és forgalmazását, a házasságtörést, az üzletszerű táncot és kéjelgést, a szerencsejátékokat (a lottót is), a spekulációt, a fogadást, a csaló vagy kétes természetű tranzakciókat, amelyekben az egyik fél nyeresége teljesen biztosított, míg a másik fél haszna teljesen bizonytalan és kétséges. Megtiltja az ármanipulációt, amelyben a létfontosságú áruk eladását visszatartják; és sok más hasonló cselekvést, amelyek a társadalom érdekeivel ütköznek.

Ha az iszlám gazdasági törvényeinek ezt a szempontját vizsgáljuk, akkor üzleti fogások egész sorát fogjuk találni, amelyek illegálisnak ítéltettek, pedig közülük sok tett és tehet milliommossokká embereket a kapitalista rendszerben.

Az iszlám megtiltja az előrehaladás ezen igazságtalan formáit és csak olyan eszközökkel engedi meg a tulajdonszerzést, amelyek által az egyén valóban hasznos szolgálatot nyújt a közösségnek, s az egyén így lesz jogosult arra, hogy szolgálataiért megfelelő jutásban részesüljön.

Noha az iszlám elismeri az egyén birtoklási jogát az általa jogosan szerzett dolgokra, de ez a jog azonban nem érvényesülhet feltétel nélkül. Így az ember jogos tulajdonát az iszlámban csak megengedett célokra és csak megengedett módon használhatja fel.

Az iszlámban a kiadásokra is bizonyos megszorítások vonatkoznak. Az ember – noha viszonylag kényelmesen élhet – vagyonát nem pazarolhatja luxuscikkekre. Senkinek sem szabad átlépnie a megszabott korlátozásokat arra vonatkozólag, hogy helyzetét vagy vagyonát fitogtassa vagy mások előtt „szupermenként” tűntesse fel magát. A pazarló kiadások bizonyos formái világosan és egyértelműen tilalmasak, míg más formák megtiltása az iszlám állam belátására van bízva.

A jogos és méltányos szükségletek kielégítése után megmaradó összeget össze lehet gyűjteni. A megtakarított pénzt fel lehet használni a vagyon további gyarapítására, de erre vonatkozólag azonban van néhány megkötés. Összegyűjtött vagyon esetén a tulajdonosnak évente zakátot kell fizetnie abból az összegből, ami egy bizonyos, pontosan meghatározott minimumot meghalad. Ha a tulajdonos a pénzét üzleti vállalkozásba akarja fektetni, a helyes módon megteheti ezt.

Az illető saját maga is bonyolíthatja ügyeit vagy valaki másra bízhatja pénzét, azonban csak azzal a feltétellel, hogy az esetleges nyereségből a megbízott is részesül.

Az iszlám szempontjából semmi kivetnivaló nincs abban, ha valaki e keretek között működve akár milliomos lesz is; ez isteni kegy. Az iszlám azonban az egész közösség érdekében két feltételt szab az egyén számára: először is, hogy árujából zakátot és a mezőgazdaságból származó bevételeiből uszrt (tized) fizessen; másodsor, hogy azokkal, akik a kereskedelembe, iparban vagy mezőgazdasági termelésben a társai, igazságosan és becsületesen bánjon éppúgy, mint azokkal, akiknek állást ad, továbbá az állammal is, mint a tág értelemben vett közösséggel. Ha valaki az érintettekkel – főként munkavállalóival – szemben nem igazságos önszántából, akkor az iszlám állam kényszeríti erre.

Ezen túlmenően, a törvény által meghatározott kereteken belül összegyűjtött vagyont az iszlám felfogása szerint nem szabad soha egy kézben vagy egy helyen koncentrálni. Az iszlám öröklési

jog szerint a vagyon generációról generációra nagy számú örökös között oszlik szét. Az iszlám jog szelleme ebből a szempontból különbözik a mai világban uralkodó jogrendektől. Ezek öröklési törvényeinek legnagyobb része arra törekszik, hogy az egyszer összegyűjtött vagyont – az egyik nemzedéktől a következőhöz átadva – egy kézben koncentrálja. Ezzel ellentétben az iszlám törvény szerint az egész vagyont, amelyet egy ember életében összegyűjtött, közvetlenül annak halála után szétosztják a közeli rokonok között. Ha nincsenek közeli hozzátartozók, akkor a vagyon a távolabbi rokonokra száll úgy, hogy mindenkinek a törvény által meghatározott rész jut. Ha távoli rokonok sem jelentkeznek, akkor az egész muszlim közösség jogosult az örökségre.

E törvények alkalmazásával kizárt a nagytőkés vagy nagybirtokos családok kialakulása és örökletes fennmaradása. Ha az előzőekben említett korlátozások és feltételek ellenére egy ember életében a vagyongyűjtés miatt maradna akár egy szemernyi rossz is, azt ez az utolsó mozzanat feloldja és megszünteti.

Így fejlődhet a társadalom egy olyan rend irányítása alatt, amely teret enged a magántulajdonnak és a vállalkozói szabadságnak, mégis védi mindenki érdekét és örködik a szociális biztonság felett.

HATODIK FEJEZET

AZ ISZLÁM LELKI ÉRTÉKRENDJE²⁷

Milyen az iszlámban a lelki értékrend és milyen viszonyban áll az életrend egészével? Ennek megértése érdekében gondosan meg kell vizsgálni az iszlám és más vallások, ideológiák spiritualitásáról alkotott elképzelései közötti különbséget. E különbség világos ismerete nélkül megtörténhet, hogy az iszlám lelki értékrendjéről beszélve akaratlanul is sok homályos, a „spirituális” szóval kapcsolatos elképzelés alakul ki. Ebben az összeviasságban nehéz az iszlám lelki rendjét megérteni, amely pedig nemcsak meghaladja a lélek és az anyag dualizmusának elképzelését, hanem képviseli az iszlám mindent magában foglaló és egységes életfelfogását.

1. A test és lélek közötti konfliktus

A filozófiai és vallási elképzelések keletkezésekor a legbefolyásosabb nézet az volt, hogy a test és a lélek egymással ellenségesen szemben áll, állandóan konfliktusban van és egyesíthetetlen, ezért az életben nem létezhet együtt, s csak egymás rovására fejlődhet.

A lélek számára a test és az anyag börtön; a mindennapi élet világi tevékenységei azok a béklyók, amelyekkel a lelket szolgátságban tartják és megakadályozzák annak fejlődését. Ez a gondolatmenet tagadhatatlanul ahhoz az ismert felfogáshoz vezetett, amely az univerzumot lelki és anyagi területre osztja fel. Azok, akik az anyagi világ útját választották, előre meg voltak győződve arról, hogy a lelki terület követelményei teljesíthetetlenek és ezért hanyatt-homlok az érzékek felé orientált életfelfogás felé rohantak, amely nyers materializmusban és az élvezetek gátlástalan hajhászásában csúcsosodott ki. Következésképpen a világi tevékenység minden területe – mindegy, hogy gazdasági, társadalmi, politikai vagy kulturális természetű volt-e – elvesztette lelki tartalmát és a világban elterjedt az igazságtalanság és a zsarnokság.

27. Ez annak az előadásnak az új és átdolgozott fordítása, amelyet a szerző 1948. március 16-án a Pakisztáni Rádióban tartott (a kiadó).

Azok azonban, akik a lelki tökéletesség ösvényére akartak lépni, olyan eszközöket és utakat ötlöttek ki a lélek fejlesztésére és pallérozására, amelyek következtében „nemes kitaszítottak” lettek ebben a világban. Azt hitték, lehetetlen a lelki gyarapodás számára olyan utat találni, amely az evilági, mindennapi élettel összeegyeztethető lenne. Véleményük szerint a testi önmegtartóztatás és a „hús sanyargatása” feltétlenül szükséges a lélek kibontakozásához és tökéletessé válásához. Lelki gyakorlatokat és aszkétikus fortélyokat találtak ki, amelyek ki akarják ölni az emberből a testi vágyakat és a testet érzéketlenné, sőt használhatatlanná teszik. Járatlan erdőket, hegyeket és más elhagyatott helyeket nyilvánítottak egyenesen ideálisnak a lelki fejlődés számára, mert úgy gondolták, hogy ezekben a rejtekekben nem zavarja őket lelki gyakorlataikban és meditációikban a civilizáció forgataga és zaja. Lelki fejlődésük számára nem tudtak elképzelni megfelelőbbet, mint a világtól és annak dolgaitól való elszakadást és a társadalomtól való elvonulást.

A test és a lélek közötti konfliktus következményeként az ember fejlődésének két eltérő ideálja alakult ki. Az egyik ideál az anyagi tökéletesség volt, amely azt jelentette, hogy az embert ezen a világon anyagi kényelemnek és áldásnak kell körülvennie, s ő magának úgy kell viselkednie, mint akinek az az életcélja, hogy a materiális világban szédítő magasságokat érjen el. Az eredmény az volt, hogy élőlényként kitűntette magát, de az ember nem tudott benne virágzásra jutni.

Az emberek megtanultak repülni, mint a madarak, úszni, mint a krokodil, futni, mint a paripák, sőt megtanultak félelmet kelteni maguk körül és rombolni, mint az oroszán – de nemes emberi lényként élni nem tudnak.

A másik ideál a lelki élet olyan mértékű tökéletesítése volt, amely szerint az érzékeket nemcsak legyőzni és elnyomni kellett, hanem az embernek természet feletti erőket kellett kifejlesztenie magában és a lelki világ határait kellett volna kitágítania. Ezen új dimenziók meghódításával képessé kellett válnia távoli hangok észlelésére, mint egy erős rádiókészülék; messzi vidékek látására, mintha teleszkóp segítségével nézne; és olyan erők kifejlesztésére, amelyek segítségével csupán a kéz érintésével vagy a tekintet koncentrálásával meggyógyíthatta a menthetetlennek hitt betegeket.

Ezt a természetfeletti világot tekintették az emberi haladás alternatív útjának, amelynek származásán ember volt, azonban nem nehéz felismerni.

Az iszlám felfogás ebből a szempontból is teljesen különbözik minden uralkodó vallási és filozófiai értékrendtől. Az iszlám értelmezése

szerint Isten az embert helytartójává tette a Földön. Ellátta bizonyos mértékű hatalommal, amelyet azonban felelősségek és kötelességek terhelnek, amelyek viselése és elvégzése érdekében Isten a legjobb és legmegfelelőbb testi feltételeket adta. A testet egyes egyedül csak azért alkotta meg, hogy az ember a lélek hatalmi jogának gyakorlásakor és kötelességeinek végrehajtásakor igénybe vegye azt. Ezért a test a lélek számára nem börtön, hanem sokkal inkább műhelyként vagy megerősítési helyként szolgál. Következésképpen ez a világ nem a büntetés helye, ahol az emberi lelket zárva tartják, hanem egy olyan terület, amelyre Isten munkálkodni és a Vele szembeni kötelességek teljesítésére küldte a lelket. Az emberi léleknek számtalan dolog áll a rendelkezésére ebben az univerzumban. Az ember természetes vágya, törekvése civilizációk, kultúrák és társadalmi rendek felvirágzását mozdította elő. A Földön lehetséges lelki fejlődésnek nem olyan emberben kell lezajlania, aki elfordul a munkától és egy lakatlan szigetre vonul vissza. Az egyedüli kifejeződési forma, amelyben a lélek fejlődésének meg kell jelennie, sokkal inkább egy e világon élő, dolgozó és bizonyító ember lehet. Az egész élet egyfajta vizsga, minden területe és történése olyan, mint egy kérdőív ezen a vizsgán: az otthon, a szomszédság, a társadalom, a piac, a hivatal, a gyár, az iskola, a bíróság, a rendőrség, a parlament, a békekonferencia és a harctér – valamennyi egy-egy kérdéssor a különböző témakörökben, amelyeket az embernek meg kell válaszolnia. Ha nem vesz tudomásul egyetlen „kérdéssort” sem vagy legtöbbször üresen hagyja a válasznak szánt helyet, akkor szükségszerűen meg kell buknia a vizsgán. A siker és a fejlődés egyetlen lehetőségét az nyújthatja, ha az ember minden idejét ennek a vizsgának szenteli és teljes figyelmét erre koncentrálja és azon igyekszik, hogy legjobb tudása szerint minden „kérdésre” válaszoljon.

Az iszlám elutasítja az aszketikus életmódot és helyteleníti azt. Azt tanácsolja az embernek, hogy ne kerüljön a világon kívülre, hanem benne gyökerezve haladjon előre lelki fejlődésének érdekében. A lélek növekedésének, fellendülésének és felemelkedésének valódi helye az élet folyamatának és áramlatának közepén van és nem valahol ezen kívül, ahol a lélek esetleg téli álomba merülhet.

2. Az etikai fejlődés jele

Most foglalkozunk az iszlám által felmutatott azon jellel, amelyről a lélek fejlődése vagy sorvadása leolvasható. Isten helytartójának (kalifa) szerepében az ember minden tetteért felelős Isten előtt. Kötelessége, hogy minden képességét és a világon rendelkezésére álló minden eszközt az isteni akaratnak megfelelően használja. Minden neki adatott tehetségét és lehetőségét egyes egyedül arra kell fordítania, hogy elnyerje Isten tetszését. A többi emberrel való érintkezésben az Isten által jóváhagyott magatartást kell követnie. Röviden: minden erőfeszítését és energiáját arra kell fordítania, hogy evilági dolgait olyan módon intézze, ahogy azt Isten szeretné. Ha valaki nagy felelősségtudattal rendelkezik, engedelmes és alázatos, s az a célja, hogy elnyerje Isten tetszését és minél pontosabban teljesíti ezt a feladatot, annál közelebb kerül Őhöz. Az iszlámban a lelki kibontakozás jele Isten közelségének. Ezzel ellentétben távol marad Istentől az ember, ha lusta, lázadó, követelőző, tehetetlen és engedetlen. Istentől távol lenni pedig azt jelenti az iszlámban, hogy az ember áldozatul esik a lelki pusztulásnak és hanyatlásnak.

Ezekből a fejtegetésekből egyértelműen ki kell derülnie annak, hogy az iszlám szempontjából nézve a vallásos és világi beállítottságú emberek tevékenységi területe egy és ugyanaz. Mindketten ugyanabban a tevékenységi körben mozognak. A különbség az, hogy a vallásos ember nagyobb lelkesedéssel foglalkozik mindennel, mint a világi beállítottságú. A vallásos ember éppen olyan aktív, mint az, akinek vágyai ebben a világban rejlenek, sőt az élet személyes és társadalmi vonatkozásaiban még sokkal aktívabb. Ami természetesen megkülönbözteti cselekvési módjukat, az Istennel való kapcsolatuk jellege és a célok, amelyeket követnek. Bármit tegyen is egy vallásos ember – mivel tudatában mindig ott van, hogy felelős Isten előtt –, azzal a törekvéssel cselekszik, hogy elnyerje Isten tetszését és szigorúan betartsa az Ő általa szabott törvényeket.

Egy világi beállítottságú ember ellenben felelőtlen és Istennel szemben közömbös lesz, s tetteiben csak a személyes érdekei vezérlik. Ez a különbség az élet minden anyagi szempontját is egyre inkább átszellemültté teszi a vallásos ember számára, míg a világi érdeklődésű ember egész életét megfosztja a lelkiség minden szikrájától.

3. Az átszellemüléshez vezető út

Ezek után talán már sejthetjük azt az utat, amelyet az iszlám felvázol az embernek lelki kibontakozásához a világi élettel kapcsolatban.

Az első lépés ebben az irányban a hit (imán). Ez azt jelenti, hogy az első és legfontosabb gondolatnak, amely az ember lelkét áthatja, a következőnek kell lennie:

„Egyedül Isten az én Uram, korlátlan hatalmú Uralkodóm és Isten-ségem; minden törekvésem célja az Ő tetszésének kivívása; és csak az Ő parancsolatai képezik életem törvényét.”

Ez kell, hogy az ember szilárd meggyőződése legyen, nemcsak ennek tisztán intellektuális elfogadása, hanem szándékos elismerése. Minél erősebb és mélyebb ez a meggyőződés, annál mélyebb lesz a hit, amely képessé teszi az embert arra, hogy a lelki kibontakozás ösvényén türelemmel és kitartással járjon, s az élet minden változását szilárdan és nyitott szemmel fogadja.

A második szakasza ennek az útnak az engedelmesség (ta'á). Ez azt jelenti, hogy az ember teljes egészében lemond függetlenségéről, és a gyakorlatban is megerősíti Isten akaratának való megadását, miután az Őbenne való hitet hitvallásával kinyilvánította. Ez a megadás a Korán nyelvén az „iszlám” (engedelmesség). Ez tehát azt jelenti, hogy az ember nemcsak elismeri Istent Urának és Uralkodójának, hanem a gyakorlatban is aláveti magát Neki, és egész életét Urának való engedelmességének megfelelően alakítja.

A harmadik szakasz az istenfélelem (taqwa). Ennek lényege, hogy az ember Istenbe vetett hite tükröződik a mindennapi életben. A istenfélelem azonban abban is áll, hogy az ember tartózkodik mindentől, amit Isten megtiltott, sőt megtagadja magától azt, ami Istennek akár csak egy kicsit is ellenére van. Mindezt azzal a szándékkal, hogy Isten parancsát kövesse és az életben a leggondosabban vigyázzon a megengedett és tilos dolgok megkülönböztetésére.

A legutolsó és legmagasabb fok a jótékonyság és a hálás odaadás (ihszán), amely azt jelenti, hogy az ember saját akaratát Isten akaratával teszi egyenlővé olyan módon, hogy saját akaratát – legalábbis az őtőle függő részben – az isteni akarattal teljesen összhangba hozza. Ezáltal azt kezdi szeretni, ami Urának is tetsző és azt kezdi elítélni, amit Ura sem lát szívesen.

Ekkor az embernek már nemcsak kerülnie kell a rosszat, amelynek elterjedését a Földön Isten nem akarja, hanem egész erejét és energiáját arra kell fordítania, hogy kiirtsa azt a Föld színéről; s nem szabad megelégednie egyszerűen azzal, hogy az Isten által kedvelt jó cselekedeteket önmaga megtegye, hanem minden eszközzel arra kell törekednie, hogy támogassa ezeket és kiálljon értük akkor is, ha az az életébe kerül. Az, aki eléri ezt a fokozatot, eléri az átszellemülés csúcspontját és a legközelebb kerül Istenhez.

A lelki kibontakozás ezen útja nemcsak az egyénekre vonatkozik, hanem a közösségek minden típusára és minden népre. Ahogy az egyén elérheti a legfelső fokot, ugyanúgy a közösség is – a lelki felemelkedés fokait bejárva – elérheti az ihszán, a jótékony cselekedetek és a hálás odaadás fokozatát. Egy állam a maga egész adminisztratív gépezetével együtt is lehet mumin (hívő), muszlim (engedelmes), muttaqi (istenfélő) és muhszin (jótékony).

Az iszlám által kitűzött célok akkor lesznek valóban elérhetőek teljes mértékben, ha az egész közösség ezen az úton halad és létrejön a világon egy muttaqi és muhszin (istenfélő és jótékony) állam. Ez a civilizáció csúcspontja, ahol a társadalmat a jó cselekedetek uralják és a bűn kiszorításra kerül.

Most vessünk egy pillantást a lelki gyakorlatok lefolyására, amelyeket az iszlám az egyén és a társadalom felkészítése érdekében határozott meg.

Az iszlám lelki értékrendje öt alapvető kötelességen nyugszik. Az első közülük az ima (szalah), amely naponta ötször teremt kapcsolatot az ember és az Isten között, felfrissíti az Istenről való gondolatokat, ébren tartja az istenfélelmet, felszítja az iránta való szeretetet, újra és újra az ember emlékezetébe idézi az isteni parancsolatokat és így készíti őt az Istennel szembeni engedelmességre. A hívőknek az imákat nem magányosan kell elvégezniük, hanem néhányat kötelesek közösen is elmondani, hogy a közösség és a társadalom egészében létrejöjjön a lelki kibontakozás folyamatának feltétele. Az iszlámban az ima eszköz az egyén és a közösség felemelkedéséhez.

A második alapvető kötelesség a böjt (szaum), amelyet a muszlim közösség minden tagjának kötelező megtartania jámborságban és önuralommal évente egyszer egy hónapig. Ez lehetővé teszi a gazdagoknak és a szegényeknek egyaránt, hogy az éhség gyötrelmét saját magukon érezzék, felkészítve az embert arra, hogy minden nehézséget el tudjon viselni Isten tetszésének elnyeréséért.

A harmadik kötelesség az adakozás (zakát), amely hozzájárul a muszlimok között az anyagi áldozatkészség, együttérzés és együttműködés kialakulásához. Vannak emberek, akik hibásan csupán adónak tekintik a zakátot, noha a zakát alapjául szolgáló gondolat egészen más, mint az, amelyből az adóztatás kiindult. A zakát valódi jelentése a magasztosság és a lelki megtisztulás. Ha az iszlámban ezt a szót használjuk, tudatosulnia kell bennünk, hogy az igazi istenszeretetből testvéreinknek nyújtott anyagi segítség által saját lelkünk emelkedik fel és tisztul meg.

A negyedik alapvető kötelesség a zarándoklat (haddzs), amelynek célja a hívők egész világot átfogó testvériségének – mint Isten szolgálatának – erősítése és támogatása, s amely egy olyan mozgalomban ölt testet, amely évszázadok óta engedelmeskedik az őszinteségre való felhívásnak, s amely ezt a felszólítást – ha Isten is úgy akarja – az idők végezetéig fogja tovább követni.

Ez a lelkivé válásnak az a módja, amelyre az iszlám törekszik, elmentésben azzal, amely az élettől való tartózkodást tartja helyesnek. Ez az élet iglenlése és annak újjáalakítása a nemes érzület és a jámborság alapján, amelyért az iszlám síkra száll, nem pedig a lemondás és önmegtagadás útjának iglenlése, mindenek előtt ez az a fő gondolat, amely az iszlámot jellemzi.

Abu-l-A'la Maududi (1903-1979) a kortárs muszlim világ egyik legjelentősebb gondolkodója, röviddel a Pakisztáni Iszlám Köztársaság kikiáltása után értekezések és a rádióban elhangzott előadások sorozatában fejtette ki, miért támaszt igényt az iszlám arra, hogy ne csak egy hagyományos értelemben vett vallás, hanem egy mindent átfogó életmód legyen.

Az iszlám életmód létrejötte nem visszafejlődés, s nem is utópia, hanem a megmentő kiút a világ jelenlegi, minden szempontból tarthatatlan helyzetéből. A földi élet valódi értelméről és okáról való józan elgondolkodás az egyetlen, amely elvezetheti az emberiséget egy jobb jövőt jelentő alternatíva megtalálásához.

Az iszlám világnézet fő jellegzetessége, hogy nem hagy konfliktust az élet lelki és anyagi aspektusa között, s ezek kettéválasztását sem engedi meg. Nem elégszik meg azzal, hogy csupán az embereknek a szó legszűkebb értelemben vett lelki és erkölcsi életét tisztítsa meg, hanem hatásköre kiterjed az élet minden területére. Az egyének életét, s egyszersmind az egész társadalmi rendet is a helyes pályára igyekszik terelni, hogy a jóság és a béke, az elégedettség és a jólét töltse be az egész világot úgy, ahogyan a víz kitölti az óceánok medrét. Az iszlám életmód ezen az egyedülálló világnézetben és az emberek világegyetemben elfoglalt helyének megértésén alapul.

